

Verrekijker en vergrootglas

Soms moet je het groot zien, soms ook niet. Om van broedvogels iets te begrijpen, moet je soms in landelijke patronen denken, soms ook in detail kijken. Verbazingwekkend wat er dan te ontdekken valt, bijvoorbeeld aan klein bruin gespuis. In enkele kleine proefgebieden in de Kop van Limburg vestigden zich voorjaar 2005 veel minder Tjiftjaffen dan in het voorgaande jaar (benieuwd of de BMP-ers elders in het land hetzelfde vaststelden!); bovendien kwamen de vogels laat aan. De eerste golf van broedsels startte desalniettemin mooi op tijd, rond half april. Er kwam echter weinig van terecht en van 18 nauwkeurig gevolgd, voor 10 mei begonnen legfels haalden er 15 (83%) niet de eindstreep. Ter vergelijking: vorig jaar mislukten in dezelfde gebieden 11 van de 31 vroege nesten (35%). Dit had veel te maken met verschillen in weer (vorig jaar droog en zonnig eind april/begin mei, nu koud en zeer regenachtig in dezelfde periode) en daarmee samenhangende verschillen in predatiekans (bij slecht weer moeten insecteneters vaak en lang van het nest, wat niet bevorderlijk is voor een goede afloop).

Even slikken dus voor de onderzoeker. Maar het broedseizoen voor Tjiftjaffen is lang (tot in juli) en een golf van vervolglegels doet het tot nu toe een stuk beter. En andere soorten, zoals Grasmussen, Tuinfluiters en Zwartkoppen, - soorten die wat later broeden - deden het in de Tjiftjaf-rampgebieden prima. Of 2005 voor deze en andere zangvogels, ondanks de verregerende start, toch een productief broedseizoen gaat worden, zal moeten blijken uit de bij SOVON ingestuurde nestkaarten, maar ook uit de bevindingen van ringers. Op Constant Effort Sites hebben zij hun inspanningen immers dermate gesystematiseerd dat naast andere zaken, uitspraken over jongenproductie gedaan kunnen worden (lees daarover elders in dit nummer). Vogelen op de vierkante meter, het gaat niet snel vervelen. Een enkele bokkont komt zelfs na enkele tientallen jaren tellen in een van zijn vaste gebiedjes een heuse nieuwe broedvogel voor Nederland tegen...

En verder in dit nummer:

- Wat heeft 10 jaar CES bereikt?
- Specifiek....tellen: Pim Wolf
- Nieuwe Gruttokaart: meer Grutto's
- 2004 goed voor Huis- en Oeverzwaluw
- Wormen eten in de Waddenzee en...
- Nieuwe broedvogelsoort voor Nederland

SOVON-Nieuws

Nieuwsbrief van SOVON Vogelonderzoek Nederland.

SOVON-Nieuws publiceert over SOVON vogeltellingen, over de vereniging, en over andere zaken betreffende vogels in Nederland.

Redactie

John van Betteray, Fred Hustings
Kees Koffijberg, Chris van Turnhout & Peter Eekelder (illustraties).
Overname van artikelen of illustraties alleen in overleg.
SOVON-Nieuws wordt gedrukt op chloorvrij papier. ISSN 1383-0635.

Lidmaatschap

Contributie: minimaal € 12,-.
SOVON-leden ontvangen vier maal per jaar SOVON-Nieuws en korting op SOVON-uitgaven.
Ledenadministratie Jeroen van Zuylen, zie bureau-adres SOVON.

Bestuur

Voorzitter: Hans van Dord
Secretaris: Peter Milders,
L. de Colignyalaan 115,
3062 HD Rotterdam, (010) - 4522665.
Penningmeester: Louis Dolmans
Overige bestuursleden: Rob Goldbach,
Adrie Hottinga.

Bureau

Adres SOVON, Rijkswaardweg 178,
6573 DG Beek-Ubbergen.
Tel: 024-6848111, Fax: 024-6848122,
E-mail: info@sovon.nl
Homepage: www.sovon.nl
Giro: 2905988, Rabo: 10.51.17.056.

Directeur Frank Saris
Communicatie Carolyn Vermanen
Monitoring en Inventarisaties Rob Vogel
Onderzoek en Advies Ruud Foppen

Doelstelling

SOVON Vogelonderzoek Nederland stelt zich ten doel het coördineren, stimuleren en publiceren van ornithologisch veldonderzoek ten behoeve van natuurbescherming, beleid en wetenschap. De vereniging tracht dit doel te bereiken door het organiseren van grootschalige projecten waarin wordt samengewerkt tussen vrijwilligers, stafmedewerkers en andere instellingen.

Lay-out: van Groot tot Klein

Druk: Drukkerij Bloembergen Santee bv

Foto omslag:
Merelnest, Peter Eekelder

Natuurmonumenten: gefeliciteerd!

Andere natuurorganisaties gingen NM al voor: het vieren van het eerste eeuwfeest. Dit voorjaar was het zover: 100 jaar geleden werd het Naardermeer door een klein clubje natuurbeschermers *avant la lettre*, maar o zo effectief, gered van de snode plannen van de gemeente Amsterdam om als vuilnisstort te eindigen. Nadien heeft de organisatie zich geweldig ontwikkeld, met een groot aantal terreinen die redelijk veilig zijn gebleken in de deskundige handen van onze grootste particuliere terreinbeherende organisatie. Het vieren van dit eeuwfeest gebeurt wel in een periode dat het lijkt te vriezen: al is er haast geen slechtere beeldspraak mogelijk op dit moment, nu we weer een nieuw warmterecord weten te vestigen. Het vriest echter wel waar het gaat om de perspectieven voor de natuurbescherming in dit land, gegeven het koude politieke klimaat. Tijdens de jubileumbijeenkomst in mei j.l. wist minister Veerman dat gevoel ook niet weg te nemen: *integendeel zou ik zeggen. De economie moet immers gewoon doorgroeien en daar past een aansprekend natuurbescherend beleid niet echt bij. Hij zei het natuurlijk anders.* Wij hebben Natuurmonumenten opgeroepen om niet bij de pakken te gaan neerzitten maar deze lastige periode goed te gebruiken om intern binnen de natuurbeschermingsbeweging een aantal initiatieven te gaan nemen. Eén hiervan is om daadwerkelijk met SOVON en de andere PGO's nauwere banden aan te gaan, op het gebied van onze kernactiviteit: 'dé database met kennis' over verspreiding in ruimte en tijd van de natuur in Nederland. Wij hopen dat we hiermee echt een stap verder gaan komen (zie ook het jubileum-mei-nummer van het oudste natuurtijdschrift in dit land: De Levende Natuur). Tegelijk zal de natuurbescherming echt op haar tellen moeten passen: want als zelfs ons oudste natuurgebied, het Naardermeer, niet veilig meer is voor nog verdergaande snelwegplannen rondom, met als doel om vanuit Almere een paar minuten sneller op Schiphol te kunnen zijn, dan zijn we toch wel diep gezonken in dit land. En zinken doen we, zeker in West Nederland, met dank aan de inklinking van ons beroemde veenweidegebied. Nog één eeuw verder bemalen en dan is er niets meer over. SOVON blijft onderwijl gewoon doen waar we voor zijn opgericht: al deze ontwikkelingen volgen en monitoren. Maar het is wel aan de natuurbescherming om ervoor te zorgen dat er nog wat fijnzinnige, interessante soorten overblijven en niet alleen maar 'wildernisnatuur', want echt, die Zeearend komt er ook wel zónder natuurbescherming. Maar of bijvoorbeeld de Tapuit er over 10 jaar nog zal zijn, is inmiddels zeer de vraag. En geachte overheid, zeg nu niet dat we hiervoor niet op tijd gewaarschuwd hebben, zoals ons werd voorgehouden na het bijna uitsterven van de Duinpieper!

Frank Saris

Agenda

Augustus

(6) integrale telling Waddenzee (13) selectie van monitoringgebieden (27-28) Vogelfestival

September

(10) integrale telling Waddenzee (17) monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling

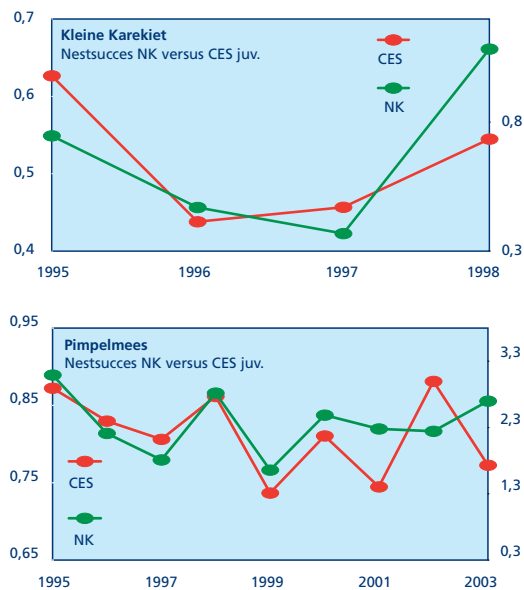
Oktober

(1) Tijd om uw broedvogelformulieren in te leveren (15) monitoringgebieden en zwanentelling

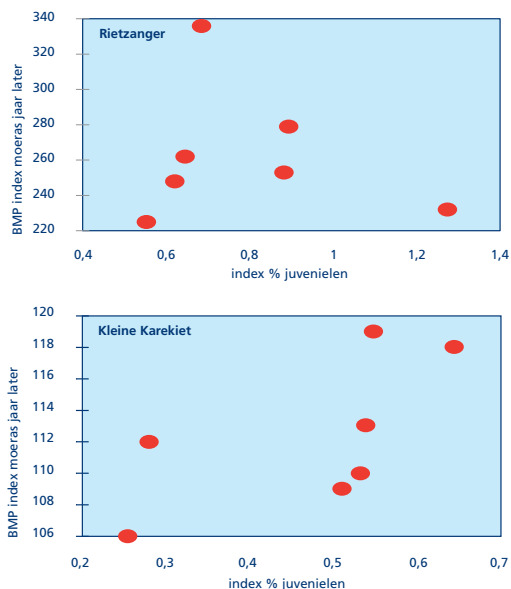
November

(26) Landelijke Dag

Tien jaar CES: wat is bereikt, wat is nodig?

Figuur 1. Reproductie van Kleine Karekiet en Pimpelmees, afgemeten aan de hand van CES-gegevens (aandeel juvenielen) en uitgezet tegen het Nestkaartenproject (nestsucces). Linker-as (& groene lijn) broedsucces (Mayfield) Nestkaartenproject; rechts (& rode lijn) verhouding adult/jong CES

Figuur 2. Index van het aandeel juveniele Rietzangers en Kleine Karekieten op CES-plekken (als maat voor de reproductie) in relatie tot de BMP-index in moeras in het daaropvolgende jaar.

Sinds 1995 wordt door enthousiaste ringers in heel Nederland meegewerkt aan het Constant Effort Sites (CES) project. Het gaat om een gezamenlijk project van de Nederlandse Ringcentrale, het Nederlands Instituut voor Oecologisch Onderzoek en SOVON en wordt uitgevoerd in samenwerking met de Ringersvereniging. Afgelopen seizoen (2004) was dus het tiende jaar in successie, wanneer we het proefjaar 1994 buiten beschouwing laten.

Het hoe en waarom van het CES

Het ringen van vogels kan op allerlei manieren plaatsvinden, van min of meer lukraak tot zeer systematisch. Hoe systematischer de opzet, hoe meer zeggingskracht de resultaten hebben. Het CES-project is in hoge mate gestandaardiseerd. Ringers die eraan meedoen, werken met een vaste mistnetopstelling die gedurende 12 vangdagen tussen half april en begin augustus wordt opgezet. De netten gaan daarbij open van een half uur voor tot minimaal zes uren na zonsopkomst. De vogels vliegen 'spontaan' in de netten: lokmiddelen als geluid of voer worden niet gebruikt. Van de gevangen vogels worden biometrische gegevens opgemeten en genoteerd voordat ze worden losgelaten. Wanneer de ringers bepaalde wensen hebben (vaker vangen, extra netten), dan kan dit onder bepaalde voorwaarden; belangrijk daarbij is dat deze resultaten gescheiden blijven van de echte CES-werkzaamheden.

De standaardisatie is nodig om wat te kunnen zeggen over de aantalsontwikkeling, de reproductie, de overleving en de conditie van de betrokken vogelsoorten; ook lenen de gegevens zich voor het vastleggen van fenologische processen (aankomst en timing van broeden). Enkele aspecten komen hieronder kort aan de orde.

Eerste tien jaar

Het aantal CES-plekken is in 1995-2004 gegroeid van rond 15 naar 40. Daarvan slaagt ongeveer driekwart er jaarlijks in om inderdaad alle vangdagen in actie te komen. Op de overige plekken wordt door overmacht wel eens een vangdag gemist, wat echter voor de meeste soorten niet onoverkomelijk is. De ringplekken zijn heel redelijk over Nederland verdeeld, met een duidelijke concentratie in moeras- en struweelrijke habitats (waar het ringen ook profijtlijker is dan in bijv. oud loofbos). Dit verklaart deels de hiaten die er zijn in bijvoorbeeld de Achterhoek, de Veluwe, het noordoosten van Noord-Brabant en zuiden van Limburg. Het IJsselmeergebied is opvallend goed vertegenwoordigd terwijl het aantal medewerkers in bijv. Drenthe en het Deltagebied tegenvalt.

In de eerste tien jaar zijn bijna 166.000 vogels

gevangen. Wanneer we de vogels niet meerekenen die later ter plaatse werden teruggevangen, gaat het om bijna 132.000 individuen. Kleine Karekiet (29.018), Fitis (15.493), Tjiftjaf (11.709), Rietzanger (7869) en Koolmees (6367) zijn de vijf meest gevangen soorten.

Monitoring

Door de gestandaardiseerde opzet lenen de resultaten zich voor monitoringdoelinden. Zo kan worden gekeken hoe het aantal vangsten van adulte vogels (als maat voor de broedpopulatie) zich ontwikkelt. Wanneer we dan de resultaten van het Broedvogel Monitoring Project (BMP) als referentie nemen, blijkt er een goede overeenkomst te bestaan bij Winterkoning, Sprinkhaanzanger, Braamsluiper en Tjiftjaf, en een redelijke overeenkomst bij 12 andere soorten. Bij Roodborst en Baardman is de overeenkomst matig terwijl hij bij Grasmus en Matkop compleet ontbreekt. Hierbij speelt mee dat het CES gevoeliger is voor lokale terreineffecten dan het BMP (dat veel meer steekproefgebieden kent). Een en ander neemt niet weg dat het CES wel degelijk bruikbare monitoringresultaten oplevert, vooral van lastig te onderzoeken gebieden en zeker wanneer het aantal CES-plekken nog wat toeneemt.

Reproductie

Om het broedsucces van soorten vast te stellen, maken we in eerste instantie gebruik van gegevens uit het Nestkaartenproject van SOVON/CBS, dat even oud is als het CES (proefjaar in 1994, start in 1995). Maar ook het CES levert informatie over de reproductie. Binnen het CES-project worden immers vele soorten zangvogels gevangen die binnen het Nestkaartenproject vrijwel ontbreken. Het is namelijk een hele kunst - echt iets voor specialisten, maar die zijn dun gezaaid - om de nesten te vinden van kleine zangvogels.

Door het aandeel juvenielen binnen het vangsttotaal jaarlijks te bepalen, krijgen we een idee van het broedsucces. Van de meeste soorten zangvogels worden in de nazomer meer juvenielen gevangen dan adulten, wat ook logisch is aangezien ze op dat moment een groot deel van de populatie uitmaken

Bosrietzanger(rechts) en
Kleine Karekiet(links).
Foto: Harvey van Diek

(bij sommige soorten, waaronder Merel, Zanglijster, Bosrietzanger, Braamsluiper en Tuinfluitier is het overigens andersom).

Een probleem bij de interpretatie van de gegevens is alleen, dat we veelal geen idee hebben in hoeverre het aandeel juvenielen maatgevend is voor heel Nederland. Bij enkele soorten zijn er echter zowel voldoende nestkaartgegevens als vangstgegevens beschikbaar zodat een vergelijking kan worden gemaakt. Bij de Merel bestonden er overeenkomsten (matig broedsucces in voorjaar van 1995-96 in beide projecten vastgesteld) maar ook verschillen (hoog nestsucces in 1999 maar juist weinig juvenielen gevangen). Dit kan te maken hebben met lokale effecten op de ringplekken, maar kan ook reëel zijn (grote sterfte van juvenielen kort na het uitvliegen, nog voordat ze in de netten zouden terecht komen). Bij Kleine Karekiet (althans, in de vier jaren waarover voldoende nestkaarten beschikbaar waren), Koolmees en Pimpelmees waren de overeenkomsten frappant. Een eerste exercitie leert voorts dat bij sommige soorten, waaronder Kleine Karekiet, een duidelijke relatie aanwezig is tussen broedsucces en populatieniveau in het daaropvolgende jaar (gemeten aan de BMP-index). Bij andere soorten ontbreekt zo'n relatie, zoals bij Rietzanger en Rietgors; effecten in de overwinteringsgebieden zijn hier blijkbaar bepalender dan het broedsucces. Hoe dan ook geeft een en ander goede hoop voor toepassing van reproductiegegevens uit het CES, zeker indien de steekproef nog wat verbetert.

Relatie habitat en moerasvogels

In het kader van het Beschermingsplan Moerasvogels is, in opdracht van Vogelbescherming Nederland, gekeken naar het broedsucces (aandeel juvenielen) en de conditie (gewicht in verhouding tot vleugelengte) van Blauwborst, Rietzanger, Bosrietzanger, Kleine Karekiet en Rietgors in relatie tot de moerashabitat. De vergelijking werd bemoeilijkt door sterke fluctuaties tussen en binnen jaren (vooral broedsucces) en beperkingen van de habitatkarakterisering.

Niettemin kwam een duidelijk positieve invloed van waterpeilfluctuaties op de conditie van alle soorten naar voren, terwijl het aandeel waterriet een negatief effect had (louter waterriet is waarschijnlijk voedselarmer dan enigszins gemengd riet). In gebieden met een hoog aandeel gemaaid riet hadden Kleine Karekiet en Blauwborst een matige conditie terwijl die van Rietzangers juist opvallend goed was. Mogelijk zijn er in het eenjarige riet meer rietbladluizen aanwezig. En hier zijn Rietzangers dol op! Wat het broedsucces betreft, was er alleen bij de Kleine Karekiet een duidelijk effect zichtbaar: hoe meer natte habitats bij de ringplaats aanwezig (bij voorkeur licht verruigd riet), hoe beter het broedsucces. Door vergroting van de dataset zal het mogelijk worden om jaarvariëaties uit te sluiten en ook schaarsere soorten in vergelijkbare analyses te betrekken.

Oproep

Het is duidelijk dat de potentie van het CES groot is, maar de zeggingskracht nog kan worden verbeterd. Daarom hierbij een oproep aan ervaren zangvogelringers die een zinvolle bijdrage willen leveren: meld je aan! (Frank.Majoor@sovon.nl). Alle medewerkers van de eerste tien jaar worden van harte bedankt voor de inspanningen.

Frank Majoor, Chris van Turnhout
& Fred Hustings

Het CES wordt georganiseerd in samenwerking met het NIOO/Vogeltrekstation.

Meer lezen:

van Turnhout C., Majoor F. & Willems F. 2004. Broedsucces en conditie van algemene moerasvogels in Constant Effort Sites. SOVON-onderzoeksrapport 2004/29. Beek-Ubbergen.

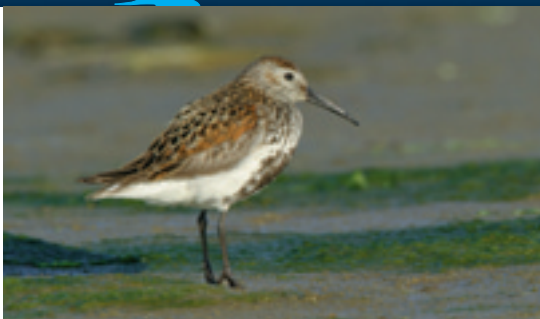
De opmars van Middelste Bonte Spechten in Nederland

Elk jaar heeft wel zijn opmerkelijke hoogtepunten. De Middelste Bonte Specht heeft in 2005 beslist geen windeieren gelegd. Een overzicht van de resultaten.

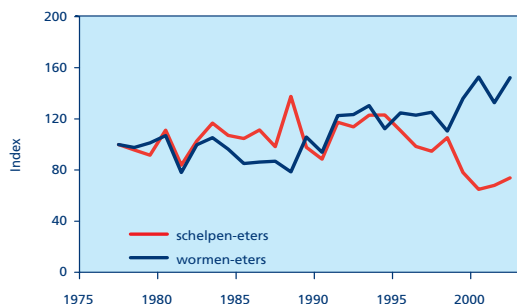
Nadat in 1996 in Boswachterij Vaals een mannetje werd waargenomen en een groot-scheepse zoekactie in 1997 weer broedende paren in Nederland opleverde, is de soort niet meer weg te denken uit (Zuid-) Limburg. De grote verassing kwam in 2004 toen bij Losser een nestelend paar werd vastgesteld. Daarmee kwam de "Mibo" - in Twente als enigszins regelmatige broedvogel afwezig sinds 1962 - weer terug op bekend terrein. In het vroege voorjaar van 2005 zijn veel geschikte bossen en landgoederen langs de Nederlands-Duitse grens onderzocht op zijn aanwezigheid. Dat leverde voor Twente minimaal 14 en mogelijk zelfs 18 territoria op. Van de Achterhoek zijn de resultaten weinig hoopvol; in Eibergen werd slechts eenmaal één exemplaar gezien. Dat viel te verwachten, omdat het Duitse grensgebied in die regio weinig oude loofbossen kent. In 2004 kwam de telling voor Zuid- en Midden-Limburg op een record van 12 territoria uit. Het vorige record stond op 11 (1997). Voor 2005 staat de teller voorlopig op 14 territoria. Buiten deze regio's kwamen er dit voorjaar ook nog meldingen van parende vogels bij Boxtel, Noord-Brabant, en van een territoriaal exemplaar bij Schoonheeten, Overijssel.

De Middelste Bonte Specht is al verder doorgedrongen in Nederland dan we hadden durven dromen. Met zijn voorkeur voor o.a. landgoederen met oude beuken of eiken, maar ook al succesvol broeden in een relatief jong beuken-productiebos weten we waar we volgend jaar in Noord-Brabant en Drenthe moeten zoeken.

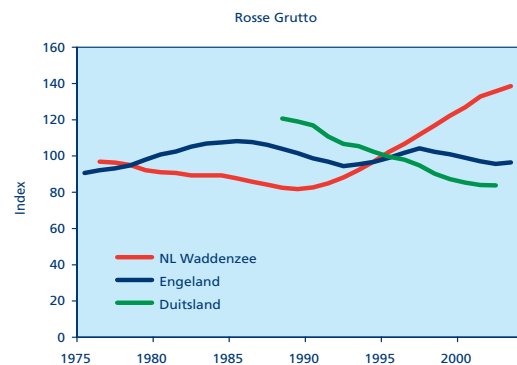
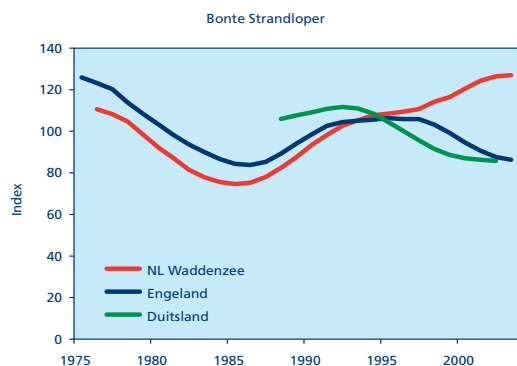
Joost van Brugge

Wormen-etende wadvogels in de Waddenzee

Figuur 1. Samengestelde index voor schelpdiereneters en wormeneters in de Waddenzee (NEM: SOVON, RWS, CBS). In de index voor schelpdiereneters gaat het om Eider, Scholekster, Kanoet en Zilvermeeuw. Bij de wormeneters om Kluut, Bontbekplevier, Zilverplevier, Drieteenstrandloper, Bonte Strandloper en Rosse Grutto.

Figuur 2. Aantalsontwikkeling van Rosse Grutto en Bonte Strandloper in de Nederlandse Waddenzee in vergelijking met Groot-Brittannië en Duitsland (op basis van lopende gemiddelden door de jaarindexen). Gegevens Groot-Brittannië op basis van WEBS gegevens (jaarrapporten en ongepubliceerd); Duitsland op basis van Blew & Günther in voorbereiding.

Dat watervogels die van schelpdieren leven in de Waddenzee onder druk staan, is inmiddels bekend en o.a. in eerdere edities van SOVON-Nieuws belicht ¹. Tegenover de afname van schelpdiereneters staat een toename van de soorten die voornamelijk van wormen leven. Onlangs is in het kader van de EVA II studie samen met collega's van Alterra een analyse van wadvogeltrends uitgevoerd ². Een belangrijke oorzaak voor de achteruitgang van de schelpdiereneters ligt bij de kokkel- en mosselvisserij en vanwege deze reden is de eerste met ingang van januari 2005 verboden en wordt er voor de tweede gezocht naar een duurzame aanpak. De oorzaken voor de groeiende populaties wormeneters zijn in meer raadselen gehuld. Hieronder een bijdrage over de stand van zaken bij dat onderzoek.

Trend afhankelijk van voedselkeuze?

Al sinds het midden van de jaren zeventig worden er met enige regelmaat hoogwater-tellingen uitgevoerd van alle watervogels in de Waddenzee. Tevens wordt een aantal deelgebieden frequenter geteld. Tegenwoordig maken die tellingen deel uit van het Meetnet Watervogels. In de uitvoering van de tellingen is echter niet veel veranderd ten opzichte van het verleden. Op tal van plekken zijn zelfs nog dezelfde tellers actief als in de jaren zeventig! Wel zijn we in het huidige computertijdperk in staat geweest om alle tellingen op kleinere schaal op te slaan en is het nu goed mogelijk geworden met statistische technieken ontbrekende tellingen bij te schatten. Op die manier kan door middel van jaarindexen (op basis van doorgebrachte vogeldagen) het voorkomen van de verschillende soorten door het jaar heen in kaart worden gebracht en kan worden onderzocht of er trends zijn in de aantalsontwikkelingen door de jaren heen.

Wadvogels worden op hoogwatervlucht-plaatsen geteld, maar zijn voor hun voedsel uiteraard afhankelijk van de met laagwater droogvallende platen. Trends in de aantallen wadvogels vormen dan ook een indicatie dat er iets op de wadplaten is veranderd. Planteneters blijven hier onbesproken; zij zijn, naast het wad, ook afhankelijk van de kweldergebieden en aangrenzende polders. Hoewel de meeste wadvogelsoorten afhankelijk zijn van ongewervelden die op, of ondiep in de wadbodem leven (benthos) zijn daar ook weer specialisten en generalisten in aan te wijzen. Op grond van een uitgebreide literatuurstudie zijn schelpdiereneters, wormeneters en consumenten van andere prooien zoals garnalen, krabbetjes, kleine visjes etc. benoemd. Uit de trendanalyses bleek nu dat er opvallende parallellen waren tussen de aantalsontwikkelingen en de voedselkeuze. Vanaf begin jaren negentig zijn

soorten die grotendeels van schelpdieren leven afgenomen, maar was tegelijk een groei bij veel van de wormspecialisten te zien (figuur 1). Bij de consumenten van andere prooien of bij een meer gemengd dieet ontbreken die parallele ontwikkelingen.

Nederlandse ontwikkelingen in internationaal perspectief

Hoewel de trends een aanwijzing zijn dat er iets met het voedsel aan de hand is moeten we ook rekening houden met ontwikkelingen in de hele internationale populatie die hun weerslag hebben op de ontwikkelingen bij ons. Met andere woorden: zijn de bovengenoemde ontwikkelingen specifiek voor de Nederlandse Waddenzee of zien we vergelijkbare patronen in omliggende landen? Vanwege die reden is er ten behoeve van een presentatie op het internationale Waddenzee-congres in Esbjerg in april 2005 een oriënterende analyse uitgevoerd naar de trends van wormeneters in Groot-Brittannië en Duitsland. Van de vijf wormeneters die toenemen in de Nederlandse Waddenzee nemen er drie af in Groot-Brittannië en vier in Duitsland in de periode 1991/92-2001/02. De Kluut is uitgezonderd van deze analyse omdat we vermoeden dat de afname bij ons samenhangt met de afname van de broedpopulatie. In figuur 2 is voor de Bonte Strandloper en de Rosse Grutto het lopende gemiddelde door de jaarindexen van de verschillende landen (gebieden) weergegeven. Hoewel een betere analyse van deze data noodzakelijk is, wijst deze verkennende uitwerking toch wel op duidelijke verschillen tussen de gebieden. Dit suggereert dat de

*1) zie SOVON-Nieuws 16 (2): 4-6

*2) zie Limosa 78: 21-38 (2005)

trends samenhangen met ontwikkelingen ter plaatse, en niet met oorzaken die in het hele verspreidingsgebied spelen.

Wat is er aan de hand?

Terwijl bij de schelpdiereneters door verschillende gedetailleerde voedsel-ecologische studies en modelberekeningen (van Alterra, NIOZ, Rijksuniversiteit Groningen) is vast komen te staan dat de achteruitgang veelal samenhangt met schelpdierenvisserij (grotendeels verdwijnen mosselbanken, lagere dichtheden en slechtere kwaliteit van kokkels en andere schelpdieren) ontbreken deze detailstudies voor wormeneters. Dat maakt het geven van oorzaken voor de vooruitgang van de wormeneters voorlopig speculatief. Maar ook hier valt op basis van onderzoek van dezelfde instituten en het RIKZ wel wat te melden. Wat vast lijkt te staan is dat wormen in de Nederlandse Waddenzee zijn toegenomen (figuur 3). Een analyse voor het gehele gebied ontbreekt echter nog. Eén van de hypothesen die worden genoemd voor de toename van wormen is weer de schelpdierenvisserij. Uit een vergelijking van wel en niet op kokkels beviste plekken, blijkt dat er een toename plaatsvindt van verschillende soorten wormen op beviste plekken. Een tweede studie daarentegen kwam niet tot dergelijke duidelijke bevindingen, al was hier bij beviste plaatsen wel een toename zichtbaar bij de zeeduizendpoot (één van de belangrijkste prooien voor wormeneters). Er is al langer gesuggereerd dat bij bodem-beroevende activiteiten zoals de mechanische kokkelvisserij, de langlevende schelpdieren het veld ruimen voor de kortlevende wormachtigen. Een ander mechanisme voor deze verschuivingen in relatie tot visserij zou kunnen zijn dat beide benthosgroepen van de algen in het water afhankelijk zijn en dat mogelijk minder schelpdieren (weggevestigd) meer voedsel voor wormen betekent.

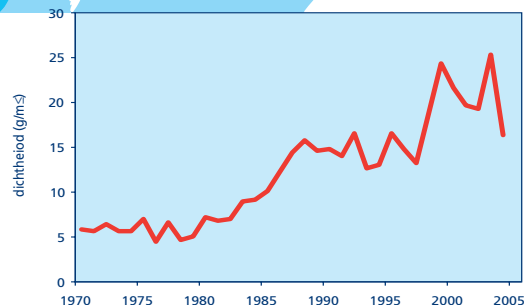
Naast, of bovenop de effecten van visserij, zijn er aanwijzingen dat er al langer voortdurende processen aan de gang zijn die door de visserij alleen maar een extra zetje hebben gekregen. Door toegenomen temperaturen (figuur 4), die natuurlijk alles met klimaatverandering te maken hebben, is de sterfte van schelpbroed toegenomen als gevolg van predatie door o.a. garnalen die nu in de winter meer in de Waddenzee blijven, in plaats van zich terug te trekken in de Noordzee. Ook zou afnemende eutrofiering (de toevoer van voedingsstoffen vanuit de Grote Rivieren neemt af, het water wordt schoner) een mogelijke rol kunnen spelen bij lagere schelpdierbestanden. Of dit echter nu

al plaatsvindt of een mogelijk scenario is voor de toekomst, is nog onderwerp van discussie. Ook moet het mechanisme dat minder schelpdieren uit oogpunt van voedselconcurrentie tot meer wormen leiden nog bewezen worden.

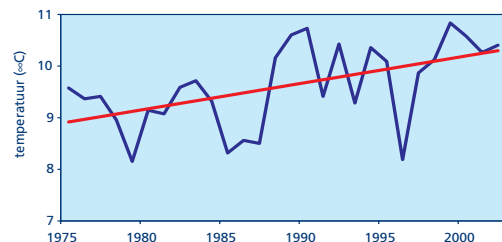
Klimaatverandering kan ook meer rechtstreeks een invloed hebben op de verspreiding van wadvogels in NW-Europa. Dit is iets waar de BTO al langer mee bezig is en verschillende studies naar heeft uitgevoerd. Binnen Groot-Brittannië is een verschuiving opgetreden van de meer westelijke estuaria naar de oostelijke en noordelijke gebieden, gelijk oplopend met mildere overwinteringsomstandigheden in die oostelijke en noordelijke gebieden. De kans dat de steltlopers in de oostelijke en noordelijke gebieden strenge winters tegenkomen is afgenomen en daardoor is het minder risicovol (verhoogde sterfte bij strenge winters) om daar te overwinteren. Het is denkbaar dat als zo'n verschuiving binnen Groot-Brittannië optreedt, dat dat ook voor beide zijden van de Noordzee geldt. Inderdaad vinden we toenames in de Nederlandse Waddenzee voor soorten die op de Britse Eilanden afnemen, maar het is dan wel opmerkelijk dat diezelfde soorten in Duitsland ook afnemen (figuur 2) terwijl daar toch ook de kans op strenge winters zal zijn verminderd? Een eerste stap om deze patronen verder te onderzoeken in relatie tot visserij, voedsel, klimaat en eutrofiering is te kijken waar het omslagpunt in toe- en afname in aantallen wadvogels ligt en preciezer na te gaan of afnamen op de overwinterende- of doortrekkende populaties betrekking hebben of op allebei. Is de toename in aantallen in de hele Nederlandse Waddenzee hetzelfde of verschuift het van west naar oost? Hoe ligt dit in Duitsland, wat zijn de verschillen tussen Nedersaksen en Sleeswijk-Holstein Terwijl de kokkelvisserij een typisch Nederlandse activiteit was, waar de gevolgen mogelijk zich aan landsgrenzen houdt, is er bij een effect van klimaat of eutrofiering veel meer een gradiënt van zuidwest (Den Helder) naar noordoost (Sleeswijk Holstein en Denemarken) te verwachten.

Hoe nu verder?

Als eerste is het heel bijzonder dat in 30 jaar tijd zoveel gegevens zijn verzameld door vrijwilligers die los van visserij, klimaat of andere bedreigingen de gedrevenheid oprachten om de tellingen uit te voeren. Ondanks soms grote jaarlijkse fluctuaties, de onvermijdelijke telfouten en soms onbereikbare hoogwatervluchtplaatsen blijken de datasets

Figuur 3. Ontwikkeling van wormen op het Balgzand (uit Quality Status Report Wadden Sea 2004, www.waddensea-secretariat.org).

Figuur 4. Ontwikkeling gemiddelde jaartemperatuur bij Den Helder (uit EVAII rapport F7, www.eva2.nl).

na 30 jaar voldoende groot om opmerkelijke trends zichtbaar te maken. Als eerste moeten we dan ook zeker doorgaan met deze tellingen die naarmate ze langer worden alleen maar waardevoller worden. Een meer detailuitwerking binnen de Nederlandse Waddenzee en een grondige vergelijking met het buitenland is een goede stap om de hypothesen over oorzaken verder aan te scherpen. Voor de zoektocht naar verklaringen achter de trends zijn tellingen alleen echter niet voldoende. Gedetailleerd onderzoek is nodig om de relaties met het voedsel en draagkracht van gebieden verder te ontfaafelen. Op dit moment vindt bij de benthoseters van wadplaten vooral veel detailonderzoek aan schelpdiereneters plaats (Scholekster, Kanoet, Eider); meer aandacht voor vertegenwoordigers van de wormeneters is echter van belang om de huidige processen te begrijpen.

Marc van Roomen

Dit onderzoek is een onderdeel van het Meetnet Watervogels van het Netwerk Ecologische Monitoring. Het project wordt uitgevoerd in samenwerking met het EC-LNV, RIZA, RikZ, Vogelbescherming Nederland en het CBS.

Turkse Torteel. Foto: Harvey van Diek

Coördinatie Waddenzee

De wadvogeltellers zal het niet zijn ontgaan, in plaats van Ben Koks als coördinator voor de tellingen, vindt de huidige coördinatie plaats door Romke Kleefstra. Ben gaat zich aan zijn andere hartstocht wijden, de akkervogels, met name de Grauwe Kiekendief. Hij blijft wel als teller van de Richel (samen met Jan van Dijk en anderen) bij de tellingen betrokken en is dus zeker nog regelmatig in de Waddenzee te vinden. Ben heeft een belangrijke bijdrage gehad bij het organiseren van de monitoring in de Waddenzee. Terwijl Lieuwe Dijkse al weer een tijdje de touwtjes bij de Waddenbroedvogels in handen heeft, moeten jullie voor de organisatie van de wadvogeltellingen nu bij Romke zijn. Romke is als coördinator zeker geen onbekende, hij heeft het stokje al voortvarend overgenomen en zal het wadvogeltellen met raad en daad bijstaan.

Broedvogels in de stad: naar een nieuwe telmethode?

In vorige afleveringen van SOVON-Nieuws polsten wij voorzichtig uw belangstelling voor een eventueel nieuw te starten project: broedvogels tellen in het stedelijk gebied. Hoewel tot nu toe geen reacties zijn binnengekomen, denken wij dat er zeker mensen geïnteresseerd zijn om stadsvogels te tellen (naast het handjevol trouwe tellers die al aan BMP-S meedoen). Immers, de nationale tuinvogeltelling heeft zich binnen korte tijd mogen verheugen op een overweldigende deelname. Wordt het verschil in animo verklaard door een verschil in telmethode? Immers, het vlakdekkend tellen van een BMP-stadsplot is arbeidsintensief en relatief moeilijk: blik- en gehoorveld lopen stuk op muren, huizen en verkeerslawaaï, binnentuinen zijn ontoegankelijk en er zijn vijf bezokronden noodzakelijk. Daar staat het methodisch gemak van PTT- en tuinvogeltel-

lingen tegenover: stilstaand tellen op één punt kan immers bijna overal, en al helemaal vanaf de luie stoel, met het kopje koffie bij de hand. Wij verwachten dus dat zich meer tellers, en zelfs een nieuwe tellers, zullen melden zodra een meer geschikte en vooral niet te arbeidsintensieve methode wordt aangeboden. In veel steden tonen scholen, kinderen en ouderen gretig belangstelling voor IVN-activiteiten in de eigen woonwijk. Waarschijnlijk loont het de moeite om die groeperingen meer pro-actief te benaderen als we de inventarisaties laagdrempelig aanpakken. Kom op, kinderen, ouders en partners van vogelaars: loop nu naar uw mailbox voor een bericht aan stadsvogels@sovon.nl en meld uw concrete wens.

Gert Baeyens

OPROEP Geschiedenis van 100 jaar Vogelbescherming!

Kort geleden bestond de vereniging Vogelbescherming Nederland 100 jaar. Daar is op gepaste wijze aandacht aan geschonken, in diverse tijdschriften. De geschiedenis van deze 100 jarige is interessant, zodanig dat ondergetekende een aantal ontwikkelingen hierin nader aan het uitdiepen is, alles in historisch perspectief.

Naar verwachting zal dit resulteren in een boek, te verschijnen in de loop van 2006! Wij zijn zeer gebaat bij vooral beeldmateriaal over de activiteiten van Vogelbescherming, zowel de organisatie zelf als het lijdend voorwerp, vooral uit de periode 1920 tot 1980. Ook documentatie over de activiteiten van onze overheid op dit gebied worden op prijs gesteld.

Mocht u dus uit die periode interessant beeld- of tekstmateriaal beschikbaar hebben of weet u misschien bij familieleden, kennissen dit soort materiaal te vinden (denk aan de o zo interessante schoendozen op zolder!): stel ons hiervan even op de hoogte. We

kunnen dan in overleg bekijken of daar werk van te maken is! En bedenken dat iets dat alleen misschien niet interessant lijkt, samen met ander materiaal opeens als een puzzelstukje bij elkaar past!

Op onze homepage zijn lijsten opgenomen van onderwerpen en vogelsoorten waar we graag historisch beeldmateriaal van willen opnemen. De redactie van dit beeldmateriaal wordt verzorgd door :

Jan van der Straaten
Saxifraga Foundation
Bredaseweg 335
5037 LC Tilburg, The Netherlands
0031-13-5900709

Voor uw hulp wordt u t.z.t. bedankt middels toezending van een presentexemplaar van het historisch overzicht.

Frank Saris

Opnieuw slecht jaar voor de Kwartelkoning

Vorig jaar werden we verrast door een opvallende kentering in het aantal Kwartelkoning. Dit jaar lijkt deze situatie zich te herhalen. Hoewel de eerste vogels vroeg arriveerden (eerste waarneming 30 april) stagneerde de aankomst eind mei/begin juni. Tijdens de eerste landelijke telling in 2005, op 3 en 4 juni, werden 32 roepende vogels geregistreerd (2004: 29). Concentraties waren te vinden in het Groningse Oldambt (17) en in het noordelijk IJsseldal (7). Actuele informatie is te vinden op www.kwartelkoning.nl

2004 een uitstekend jaar voor Huis- en Oeverzwaluwen

Huiszwaluwen hadden eindelijk weer eens jaar met fors hogere aantallen. De rekenmachine gaf landelijk een ongekennde toename van 16% ten opzichte van 2003. We moeten terug naar de beginjaren negentig van de vorige eeuw voor een vergelijkbare stand. Bij de Oeverzwaluw zijn we fluctuaties wel gewend. In 2004 gooiden ze er ruim 40% bij op. Is hier sprake van een effect van de warme zomer van 2003?

Zoals gewoonlijk zijn ook in 2004 de zwaluwentellers weer op pad geweest en hebben ze veel aantallen op papier weten te krijgen. De schare tellers breidt zich nog steeds uit en langzaam maar zeker zijn er nog maar weinig streken waar het telwerk te wensen overlaat. Hoe veel jaren je ook blijft tellen, geen jaar is hetzelfde en regelmatig sta je voor verrassingen. Eens te meer wordt duidelijk dat volhouden van tellingen wel degelijk zin heeft. Bij de zwaluwen kunnen we daarbij voortborduren op de jarenlange coördinatie door Herman Leys. Wat hebben de tellers, maar vooral de zwaluwen, ervan gebakken afgelopen seizoen?

Uitstekend Huiszwaluwen-jaar

In september was het al duidelijk dat het aantal Huiszwaluwen in 2004 hoger zou uitpakken dan wat we de afgelopen jaren gewend waren. Met de Huiszwaluw is het in doorsnee al jarenlang kommer en kwel en een sterk groeiende populatie past dan niet in het verwachtingspatroon. De meeste tellers meldden meer bezette nesten en er waren er zelfs die sinds 1990 nog nooit zoveel zwaluwen in hun telgebied hadden. Dat we hoger uit zouden komen dan de afgelopen jaren was duidelijk, maar dat de landelijke toename uiteindelijk 16% bedraagt is toch zeer verrassend. We hebben nog niet alle cijfers binnen, maar duidelijk is dat 2004 de boeken in gaat als een zeer goed Huiszwaluwenjaar! De landelijke indexwaarde zal ongeveer uitkomen op 95 (1990 is op 100 gesteld). In 2002-03 bedroeg die nog 78. Wie had ooit durven hopen dat het de Huiszwaluw zou lukken om binnen een jaar verliezen van zo'n 10-15 jaar goed te maken. Natuurlijk moeten we niet te vroeg juichen en goed in de gaten houden of het herstel beklijft.

Grootste gemene deler Huiszwaluw

De 16% toename is een landelijk gemiddelde, want er zijn streken waar een veel hoger percentage werd vastgesteld. Ook waren er enkele waarnemers die het met enige afname moesten doen. Door huiszwaluw-aantallen van zowel in 2003 als 2004 getelde kolonies te vergelijken krijgen we een aardig

beeld van de ontwikkelingen. In alle regio's is tussen 2003 en 2004 toename vastgesteld variërend van een enkel tot bijna 30%! De grootste winst is geboekt in het zuiden en midden van ons land (tabel 1). In de zuidwestelijke kleigebieden, in het rivierengebied, in Noord-Brabant en in Limburg konden ze de winst goed gebruiken, want hier waren de verliezen in de voorbije jaren het grootst. De zand- en laagveengebieden in Noord-Nederland deden het ook goed met 15% toename of meer. Geringe winst werd geboekt in Noord-Holland en Flevoland, terwijl op de zandgronden in Overijssel en Oost-Gelderland in feite sprake was van stabilisatie.

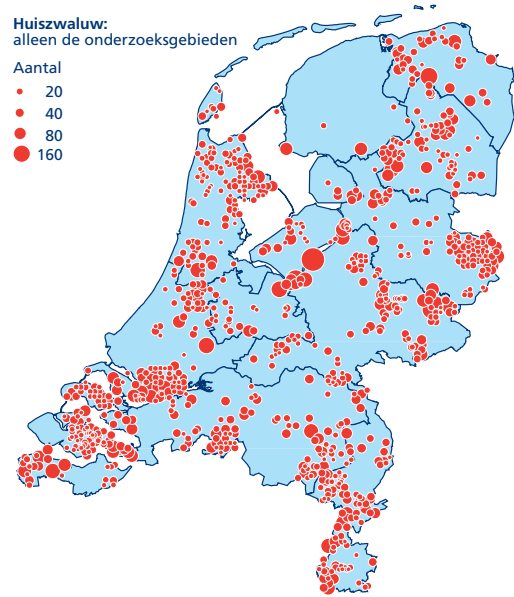
Effect warme zomer 2003

Kijken we naar het broedgebied, dan kunnen we denken aan effecten in verband met broedsucces. 2003 was de gedenkwaardige hete zomer. Huiszwaluw-tellers hadden het vooral over droogte en als gevolg daarvan mogelijk minder nestbouw en door droogte afgevalen nesten. Dit waren zichtbare effecten, maar veel minder zichtbaar was het broedresultaat. Het is mogelijk dat in 2003 door het warme weer, met een groot insectenaanbod en geringe sterfte onder jongen, een gunstig broedresultaat is geboekt. Als veel meer zwaluwen succesvol twee broedsels hebben grootgebracht, kan dat behoorlijk aantikken in de populatie-omvang. Het grote aantal paren in 2004 zou dus een gevolg kunnen zijn van het gunstige broedjaar 2003. Onduidelijk is echter wat er in de Afrikaanse overwinteringsgebieden gebeurt: Huiszwaluwen zijn er zelfs min of meer spoorloos. Zelden worden grote groepen van duizenden Huiszwaluwen gezien, terwijl bij de Boeren- en Oeverzwaluwen concentraties op en nabij slaapplekken vele honderdduizenden kunnen bedragen. Het schijnt dat Huiszwaluwen in de winter grotendeels in de lucht verblijven (vergelijkbaar met de Gierzwaluw) en probeer dan maar iets te zeggen over invloeden op de populatie. Kortom, effecten op de stand in Afrika kennen we niet en dat geldt ook voor de doortrekgebieden.

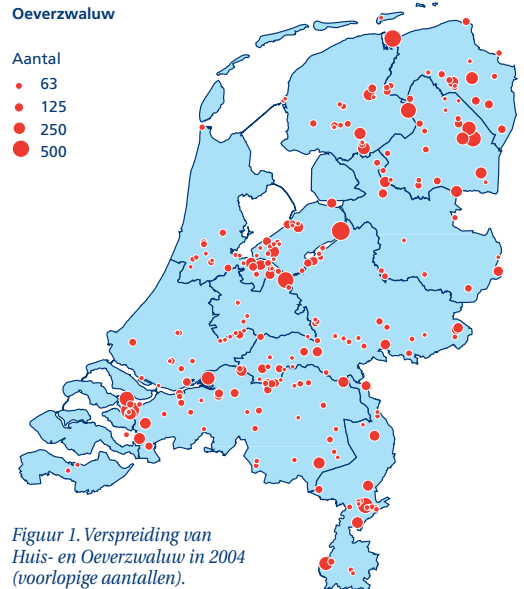
Huiszwaluw:
alleen de onderzoeksgebieden

Aantal
● 20
● 40
● 80
● 160

Oeverzwaluw

Aantal
● 63
● 125
● 250
● 500

Figuur 1. Verspreiding van Huis- en Oeverzwaluw in 2004 (voorlopige aantallen).

Oeverzwaluw:
Foto: Harney van Diek

Tabel 1. Verandering (in %) van het aantal Huis- en Oeverzwaluwen per fysisch-geografische regio in zowel in 2003 als in 2004 getelde kolonies. Regio's gesorteerd op score van de Huiszwaluw (Huiszwaluw 18.458 resp. 21.448 nesten, Oeverzwaluw 11.251 resp. 16.055 nesten).

Fysisch-geografische regio	Verandering 2003-04 (%)	
	Huiszwaluw	Oeverzwaluw
Zeeklei-zuid (Zeeland, delen Z-Holland en W-Brabant)	29	56
Hoge Zandgronden-zuid (N-Brabant, N- en Midden Limburg)	28	55
Hoge Zandgronden-Veluwe (Veluwe, Utrecht)	23	-12
Rivieren (stroomgebieden Rijn, Waal, IJssel, Maas)	20	13
Heuvelland (Z-Limburg)	19	-42
Laagveen-noord (Midden-Friesland, ZW-Groningen, NW-Overijssel)	17	36
Hoge Zandgronden-noord (Drenthe, O-Groningen, O-Friesland)	15	53
Zeeklei-noord (noordelijk Groningen en Friesland)	8	27
Zeeklei-midden (vooral Flevoland en noordelijk Noord-Holland)	4	80
Laagveen-Holland (delen van N- en Z-Holland en van Utrecht)	3	341
Hoge Zandgronden-oost (Overijssel en Oost-Gelderland)	2	25

Oeverzwaluw-fluctuaties

De Oeverzwaluw scoorde in 2004 43% meer nesten dan in 2003 en daarmee lijkt een kentering te zijn gekomen in de afname sinds 2000. Dat jaar was het gedenkwaardige topjaar met overall aantallen die voor zover bekend niet eerder uit ons land gemeld werden. Gunstige omstandigheden in de broedgebieden (veel grondwerkzaamheden, bescherming) gingen toen gepaard met een gunstige situatie (veel neerslag) in de Afrikaanse wintergebieden. De drie jaren erna halveerde de stand nagenoeg en nu zien we dus weer een toename. De stand in 2004 komt ongeveer overeen met die in 2002 en 1996. Ook bij deze toename is mogelijk een rol weggelegd voor de warme zomer in 2003 (goed broedsucces) alsook de vrij natte winter 2003/2004 in de Afrikaanse Sahelzone.

Regionale verschillen Oeverzwaluw

In vergelijking met de Huiszwaluw zijn er bij de Oeverzwaluw aanzienlijke regionale verschillen (tabel 1). Dit wijst er op dat regionale aspecten in elk geval ook een rol spelen in de ontwikkeling. Afname in Zuid-Limburg en op de zandgronden in het midden van het land zou samen kunnen hangen met minder nestgelegenheid in die regio's. Sterke vooruitgang werd geboekt in Zeeland, Noord- en Zuid-Holland, Flevoland en op de Brabantse en Drentse zandgronden.

Verspreiding

De kaart van de Oeverzwaluw (figuur 1) kan bogen op een redelijke nauwkeurigheid. Van sommige kolonies zijn weliswaar nog geen aantallen binnen of ze zijn niet geteld, maar aan het algemene beeld zal dit niet veel afbreuk doen. De verspreiding laat geen wezenlijk afwijkingen zien van die van de afgelopen jaren en het getelde totaal staat op 17.500 nesten. De kaart van de Huiszwaluw laat vooral zien waar telwerk is verricht. Bij deze soort streven we naar een voldoende grote steekproef. Afgezien van de opvallende leemte in Friesland (deels effect van niet verwerkte gegevens) zijn er op de kaart weinig grote lege gebieden meer te bekennen. Natuurlijk zijn er nog wensen hier en daar (voelt u zich aangesproken.....we nemen graag uw aanmelding in ontvangst), maar voor indexberekeningen mogen we met zo'n dekking niet mopperen.

Tellen en beschermen

Zwaluwtellers zijn in het algemeen zeer trouw aan hun gebied en hun zwaluwen. Naast het telwerk worden vaak kosten noch moeite gespaard het de zwaluwen naar de

zin te maken. Het gaat daarbij om bescherming in de ruimste zin en dat loopt uiteen van informatie of voorlichting geven, nesten beschermen, kunstnesten aanbieden, plankjes aanbrengen onder huiszwaluwnesten (tegen de poep), steile oeverzwaluwvanden afsteken of vrijwaren van instorten, dichtgroeien of verstoring tot het daadwerkelijk opkweken van uit het nest gevallen jongen of aanleg van een kunstwand voor Oeverzwaluwen. In de veel gevallen zal dit een gunstig effect hebben op de stand, hoewel dat moeilijk te meten en te bewijzen valt. Zeker is wel dat de zwaluwtellers en -beschermers er veel inspiratie in vinden en dat het een stimulans is om ermee door te gaan.

Wat heeft 2005 in petto?

Na de groeiende populaties in 2004 zijn we natuurlijk zeer benieuwd naar de aantallen dit seizoen. De Afrikaanse winter in de Sahel was minder nat dan vorig jaar (daardoor minder Oeverzwaluwen?) en de redelijk natte zomer van 2004 was nu niet bepaald de meest gunstige voor zwaluwen (althans uit menselijk oogpunt geredeneerd). We kijken met belangstelling uit naar uw resultaten op papier of in bestanden.

Arend van Dijk

Het LSB is een onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring. Het project wordt uitgevoerd in samenwerking met het CBS en wordt financieel mogelijk gemaakt door het LNV-DK.

Eerste broedgeval Wilde Zwaan

Het zal je maar gebeuren, om tijdens een reguliere broedvogelinventarisatie een nieuwe broedvogelsoort voor Nederland vast te stellen. Afgelopen voorjaar overkwam mij dat, en nog wel in een van mijn vaste BMP-plotjes!

Zwaan op nest

Op een vroege en enigszins mistige april-morgen toog ik naar een van m'n BMP-proefvlakken in Zuidwest-Drenthe. In een van de poelen zaten, zoals zo vaak, Knobbelzwanen op en bij het nest. Juist wilde ik deze waarneming aan het papier toevertrouwen toen een zacht 'hoe'-geluid klonk. Maakte die zwaan dat geluid? Verrekijker erop gericht en tot mijn verbazing zag ik tussen de mistflarden duidelijk een geelzwarte snavel en lange rechte nek. Een heuse Wilde Zwaan op een nest! De vogel op het nest dook steeds meer ineen, terwijl de ander zacht roepend uitweek naar de overzijde van de poel. Nog wat beduusd, realiseerde ik me dat dit het eerste broedgeval van de Wilde Zwaan in Nederland was, en dat ik bewijsmateriaal moest verzamelen, foto's maken en andere waarnemers inlichten. Het leek onwenselijk dit pionierende zwanenpaar (en het kwetsbare natuurgebied) bloot te stellen aan drommen vogelkijkers, fotografen, misschien wel tv-ploegen. In overleg met de terreinbeheerder werd besloten het broedgeval voorlopig stil te houden en het broedgebied verscherpt in de gaten te houden. Ook uithalen van het nest was immers niet denkbeeldig (zwanen worden niet door iedereen gewaardeerd).

Nadat ik een digitale foto van de broedende zwaan gemaakt had, is het paar alleen vanaf grote afstand met telescoop gevolgd. Iets geheimhouden blijkt in ons intensief bekeken landje echter moeilijk. In mei ontstonden enkele 'lekken' via de Libellenwerkgroep Drenthe, een muskusrattenvanger en een dagbladjournalist, maar dit leidde niet tot versterking of 'wereldnieuws'. In de loop van mei werd voor het eerst daadwerkelijk vastgesteld dat er eieren waren, die door de broedende vogel werden gekeerd en bij verlaten van het nest werden afgedekt. In de laatste decade van mei was het nest niet meer bezet, maar verscheen na enkele minuten het paar met vier donsjongen uit de hoge vegetatie. Het duurt nog enkele maanden voordat de kleine zwanen zelfstandig zijn.

Achteraf bezien

Tijdens een inventarisatie-ronde op 12 april maakten in een nabijgelegen sloot twee Wilde Zwanen flink kabaal. Het ging om een paring, waarbij het mannetje de vrouwelijke zwanenhals bijna onder water drukte, onder

veel gespetter en geroep. Omdat noordelijke overwintersaars zoals eenden en steltlopers wel vaker paren voordat ze wegtrekken, werd geen speciale aandacht aan dit voorval besteed dat lacherig aan SOVON-collega's werd gemeld. De terreinbeheerder had tijdens het opnemen van de waterstand in midden april een zwaan zien broeden. Achteraf gezien blijkt dit de Wilde Zwaan te zijn geweest en niet de vertrouwde Knobbelzwaan. Begin mei had bovendien een rattenvanger vijf eieren geconstateerd in het nest, dat op een (oud) bouwsel van muskusratten gemaakt was.

Donsjongen

Tussen 20 en 23 mei zijn de eieren uitgekomen. Uitgaande van een broedtijd van gemiddeld 35 dagen zou dit neerkomen op een start omstreeks 17 april. De jongen werden door beide ouders begeleid, maar het vrouwtje nam het leeuwendeel van de zorg op zich. Ze foerageerden in de poel bij het nest en maakten te voet tochten naar graslanden en wateren in de naaste omgeving. De overnachting vond plaats bij de nestplaats (vrouwtje met jongen op het nest, mannetje wakend in het water). In de hoge vegetatie waren de oude zwanen verrassend lastig te zien, onder andere doordat hun snavelkleur overeenkomt met de aanwezige bloemen van de Gele Lis en doordat kop en hals vuilwit-bruin werden door het geslobber in ijzerhoudend veenwater.

Op 30 mei bleek een donsjong te zijn verdwenen. Helaas verdwenen in de weken daarna ook de overige jongen.

Broedvogel in Noord- en Noordoost-Europa

De Wilde Zwaan is in Nederland een vaste wintergast, met tegenwoordig seizoensmaxima van rond 2000 exemplaren (3% van de continentale populatie). In maart zijn de meeste Wilde Zwanen weer vertrokken. Sinds 1970 is de winterpopulatie in ons land sterk toegenomen, het laatste decennium fluctueren de aantallen.

Het broedgebied omvat vooral IJsland (1500-2500 paren), Noorwegen (100-400), Zweden (500-750), Finland (1200-1400), Rusland (3000-3700), Letland (20-30), Estland (5) en Polen (4-6) (BWP Update, 1997). In de meeste landen wordt toename gerapporteerd. Recente en al dan niet incidentele

Wilde Zwaan in Drenthe.
Foto's: Harney van Diek

broedgevallen zijn vastgesteld in Denemarken, Oost-Duitsland, Schotland en Ierland. Soms zouden hierbij uit gevangenschap vrijgelaten vogels in het spel zijn. De Drentse zwanen gedroegen zich echter als wild, waren schuwer dan de aanwezige Knobbelzwanen en vertoonden geen sporen van gevangenschap.

De vestiging van de Wilde Zwaan in Noord-Nederland is, gelet op het voorgaande, misschien geen verrassing, maar de soort wordt toch zelden genoemd in het rijtje van potentiële nieuwelingen als Visarend en Zeearend. Of de Wilde Zwaan ooit in historische tijden in Nederland heeft gebroed, is onzeker. Vroegere afbeeldingen of vondsten van boten kunnen immers net zo goed van wintergasten afkomstig zijn. Of dit broedgeval het begin is van blijvende vestiging in Nederland, zal de tijd leren. Houdt geelbekzwanen in de gaten!

Henk Everts van Staatsbosbeheer wordt bedankt voor de goede samenwerking. De beheerder heeft als het ware gunstige voorwaarden voor vestiging geschapen door nieuwe inrichting in een deel van het gebied en jarenlang volgehouden beheer. Harvey van Diek wordt bedankt voor het maken van foto's. Een uitgebreid verhaal met meer documentatie zal in het tijdschrift *Limosa* worden opgenomen.

Henk de Wijs (1920-2005) overleden

Zo vrij als een vogel, af en toe wat ingetoomd door zijn echtgenote Gerda, dat was Henk. Steeds op pad, liefst daarbuiten en de mooiste natuur is te vinden áchter het bord Verboden Toegang.

Dat leerde ik al snel van hem, tijdens buitenlandse KNNV-excursies, waarbij de kleine kinderen op een prachtige kampeerplek konden blijven spelen. Het klikte, ondanks het verschil in leeftijd: dat bleek te komen door ons beider jeugdbondsverleden. Als lid van de NJN ontdekte hij steeds meer van zijn eerste liefde, de natuur, vooral de vogels. Overal waar het gezin De Wijs neerstreek liet Henk zijn sporen in de Vogelwerkgroepen achter: altijd vanuit een positieve insteek, uit overtuiging en vanuit zijn echte geloof.

Toen ik eind jaren tachtig bij SOVON kwam te werken was Henk ook daar actief. Vanuit de KNNV zat hij in het Algemeen Bestuur, een zgn. kwaliteitszetel.

Henk bracht ook echt kwaliteit in, altijd bereid om advies te geven op m.n. financieel gebied, als lid van de financiële commissie. Hij zag er hoogstpersoonlijk op toe dat we de jaarlijkse ondersteuning van Hfl 1500,- kregen overgemaakt (die prijkte jarenlang op de SOVON-begroting: een zekerheidje). Ik geloof niet dat ik hem nadien ook maar één keer heb gemist op de Landelijke Dag; als ik hem over het hoofd dreigde te zien, was daar toch opeens dat vriendelijke klopje op mijn schouder: 'gaat het goed met SOVON? En: hoe is het thuis?'

De laatste keer dat ik Henk, samen met Gerda tegenkwam buiten de Landelijke Dag was twee jaar geleden op station Utrecht.

Ik had net interessante zaken gevonden over de geschiedenis van vogelbescherming in ons land en enthousiast zaten we op het perron daarover elkaar bij te praten.

Helemaal de trein vergetend, net als die van een kwartier daarna! Plotseling was daar zijn onverwachte overlijden: we verliezen in hem een zeer zorgzaam, vriendelijk, waardevol en altijd betrokken mens. Wij wensen Gerda en de kinderen heel veel sterkte bij het verwerken van dit verlies.

Frank Saris

Digitale Gruttokaart levert een gedetailleerder verspreidingsbeeld en meer Grutto's op

Veel weidevogels, met de internationaal belangrijke Grutto voorop, gaan al vanaf de jaren zeventig gestaag in aantal achteruit en zijn inmiddels op de Rode Lijst beland. In de loop van de jaren negentig nam als antwoord op de afname de variatie in vormen van weidevogelbescherming toe. Dit wordt tegenwoordig aangeduid met de verzamelnaam Agrarisch Natuurbeheer. Kern van deze aanpak is een grotere vrijheid bij het ruimtelijk invullen van beheer. De noodzaak om zicht te krijgen op het belang van bepaalde regio's voor met name de Grutto is hierdoor sterk toegenomen.

Noodzaak gedetailleerder verspreidingsbeeld

Oorspronkelijk werd het weidevogelbeheer ruimtelijk gezien strak omgrensd via de Relatienota. De ligging van weidevogelreservaten en beheerspercelen lag hiermee grotendeels vast. Allengs nam de roep om meer vrijheid bij het aanwijzen van beheerspercelen door boeren toe. Enerzijds om beheerspercelen beter in te kunnen passen in de bedrijfsvoering, anderzijds om beter in te spelen op het voorkomen van weidevogels op een perceel. Begrippen als 'Ruime Jas' en 'Vliegende hectares' werden geboren. Andere vormen van weidevogelbescherming waren tegelijk in opmars zoals nestbescherming en het creëren van vluchtstroken en plas-drassituaties. De invoering van het Programma Beheer als opvolger van de Relatienota trachtte al die verschillende beheersvormen te integreren in verschillende beheerspakketten. De term mozaïekbeheer werd geïntroduceerd en kreeg een invulling in het project Nederland-Gruttoland en Gruttokringen ('Skriezeken'). Hierbij moeten verschillende maaidata (zgn. maaitrappen) zorg dragen voor een gevarieerd aanbod aan graslandpercelen, opdat elke weidevogel, maar vooral de Grutto, in elk deel van het broedseizoen een graslandperceel kan aantreffen dat aansluit bij de behoeften van dat moment.

De eerste Gruttokaart uit 2002 had vooral tot doel de belangrijkste weidevogelgebieden in Nederland in kaart te brengen ten behoeve van het door de Rijksoverheid te ontwikkelen nieuwe ruimtelijk beleid. Met die kaart in de hand pleitte men voor het behoud van het landschappelijk open karakter van die gebieden, omdat veel weidevogels daarvan profiteren. De ontwikkelingen in de beheersvormen, en de verregaande integratie tussen die vormen op gebieds- en regionaal niveau, vragen om een veel gedetailleerder verspreidingsbeeld van met name de Grutto dan de oude kaart bood. Immers, met die kennis kan het beheer effectiever worden gemaakt door het in te zetten in de gebieden die het meeste perspectief bieden. Vogelbescherming

Nederland heeft daarom samen met Staatsbosbeheer het initiatief genomen om een geactualiseerde en sterk verbeterde Gruttokaart anno 2004 te maken. Bureau Altenburg & Wymenga en SOVON Vogelonderzoek Nederland hebben de handschoen opgepakt om zo'n kaart te maken en hebben de hiervoor benodigde gegevens verzameld. Het uiteindelijke kaartbeeld is op basis daarvan samengesteld door Staatsbosbeheer in samenwerking met bureau Media Nieuwe Stijl en kan via het internet door iedereen worden geraadpleegd. Zie achterop dit blad.

Gegevensverzameling

Om een geactualiseerde en sterk verbeterde Gruttokaart 2004 te maken, moesten aantallen Grutto's (broedparen) worden verzameld per telgebied van zo recent mogelijke datum. Telgebieden zijn 100-500 hectare groot en hebben 'logische' topografische grenzen (wegen, waterwegen e.d.). Telgegevens zijn afkomstig van allerlei instanties (zoals provincies) en vrijwilligers. Alleen gegevens vanaf 1995 werden gebruikt, omdat de trend van de Grutto sinds dat jaar een constante afname laat zien en extrapolatie van de aantallen naar 2004 anders niet meer verantwoord werd geacht. Het merendeel van de verzamelde gegevens is afkomstig uit 2002 of 2003 (bijna 45% van de getelde aantallen) en verzameld met intensieve inventarisatiemethodes, zoals de uitgebreide territoriumkartering (BMP).

Op basis van een eerste verkenning van gebieden waarvoor aantalsinformatie bekend was, is een kaartbeeld gemaakt van de plekken in Nederland waarvoor die informatie nog niet beschikbaar was. Deze 'witte' plekken zijn vergeleken met de aantalschattingen van de Grutto per atlasblok uit de Broedvogelatlas. Vervolgens is een selectie gemaakt van belangrijke gebieden die in het seizoen 2004 alsnog met een 'quickscan' zijn geteld (eenmalige telling). In totaal is zo ongeveer 80.000 ha geteld en was uiteindelijk van 80% van Nederland bekend hoeveel Grutto's er zaten.

Maken kaartbeeld

De diversiteit in de gegevens is natuurlijk enorm. Er doen zich dan ook een aantal problemen voor bij het maken van een kaartbeeld voor het jaar 2004:

- telgegevens stammen uit verschillende jaren
- verschillen in telresultaten door verschillende telmethoden
- overlap tussen telgebieden, waarbij teljaar en/of telmethode kunnen verschillen
- ontbrekende waarden (gebieden zonder telgegevens).

Om te komen tot een volledig en recent kaartbeeld zijn daarom een aantal analyses uitgevoerd, waaronder: (1) inschatting van het aantal Grutto's in de niet-getelde gebieden, (2) extrapolatie van getelde aantallen naar het jaar 2004 en (3) omrekening van getelde aantallen naar één standaardmethode.

Voor deze analyse is o.a. gebruik gemaakt van regressiemodellen, waarin rekening wordt gehouden met landschapsvariabelen (zoals aandeel grasland, openheid van het landschap, grondwatertrappen, enz.), regionale verschillen in aantalsontwikkelingen en telmethode. Ook werd gebruik gemaakt van de presentiegegevens per kilometerhok uit de Broedvogelatlas. Zo ontstond voor 2004 een bestand met Grutto-aantallen per hokje van 500x500 meter. Het kaartbeeld bestaat dus uit voorspelde aantallen, afkomstig uit het model, en kan daardoor lokaal enigszins afwijken van de indruk van deskundigen ter plekke.

Tabel 1. Schatting van het aantal broedparen (afgerond) van de Grutto per provincie en voor heel Nederland in 2004, op basis van het verzamelde gegevensbestand en de daarop gebaseerde modelberekeningen. Tussen haakjes is het betrouwbaarheidsinterval weergegeven.

Provincie 2004

Friesland	19.800	(15.500-24.000)
Groningen	3.000	(2.350-3.600)
Drenthe	1.150	(900-1.400)
Noord-Holland	11.700	(9.200-14.200)
Overijssel	4.170	(3.280-5.060)
Flevoland	205	(165-250)
Gelderland	4.350	(3.450-5.300)
Zuid-Holland	10.250	(8.100-12.500)
Utrecht	5.300	(4170-6.450)
Noord-Brabant	1.400	(1135-1750)
Limburg	120	(95-145)
Zeeland	510	(400-620)
TOTAAL	62.000	(48.800-75.200)

Het kaartbeeld

Het resultaat van de hiervoor beschreven werkwijze is een kaartbeeld dat de verspreiding van de Grutto in Nederland weergeeft op een gedetailleerd niveau uitgedrukt in gruttodichtheden (aantal broedparen/100 ha) in een raster van 500 meter-cellen (25 ha). Via www.grutto.nl kan de kaart worden geraadpleegd (zie voor een voorbeeld de achterkant van dit nummer). De digitale gruttokaart kent drie schaalniveaus: Nederland, provincies en regio's binnen provincies. De topografische achtergrondinformatie is aangepast aan het schaalniveau.

De digitale Gruttokaart bevat niet alleen meer detailinformatie dan de oude Gruttokaart, maar beperkt zich ook niet langer tot alleen het agrarisch gebied. Grutto's op bijv. kwelders zijn nu ook opgenomen. Daarnaast zijn nu een aantal lokaties zichtbaar die op de oude kaart niet of nauwelijks tot uiting kwamen, zoals de Kapelsche en Yerseke Moer en de Prunjepolder in Zeeland en de polders van Terschelling en Schiermonnikoog.

De bolwerken worden natuurlijk nog steeds aangetroffen in het Lage Midden en westelijk kleigebied van Friesland, het Reitdiepgebied en het Zuidelijk Westerkwartier in Groningen, de Kop van Overijssel, de veenweidegebieden ten noorden van Amsterdam, het Groene Hart, de Eempolders en Arnhemheen. Binnen die bolwerken komen echter grote verschillen in gruttodichtheden voor; clusters binnen die gebieden worden nu dus veel beter in beeld gebracht.

Populatieschatting

De voorspelde aantallen per 500 meter-cel kunnen per regio/provincie of geheel Nederland bij elkaar worden opgeteld. Hieruit ontstaat dus een populatieschatting voor de Grutto (tabel 1). Dit levert voor 2004 een populatieschatting op van 62.000 broedparen (49.000-75.000). Aanmerkelijk meer

dan de schatting uit de Broedvogelatlas voor de periode 1998-2000 van 46.000 (45.000 - 50.000). Er is daarom op een aantal verschillende manieren geprobeerd te achterhalen of de ruimtelijke modellering wellicht een structurele fout zou kunnen bevatten. Deze kon niet worden gevonden, sterker zelfs, alle mogelijke afwijkingen lijken eerder te resulteren in nog hogere aantallen.

De oorzaak van het verschil moet dan ook eerder worden gezocht in een te conservatieve schatting in de Broedvogelatlas. De eerste signalen hiervoor bereikten ons al tijdens de quickscan, toen bleek dat de aantallen Grutto's in een aantal gebieden groter waren dan op grond van de Atlas werd verwacht. Een goede vergelijking van werkelijk getelde aantallen in 2002-2004 met atlasschattingen is alleen mogelijk als een atlasblok volledig is geteld. Dit komt praktisch niet voor, maar bij 113 atlasblokken is minimaal 90% van het oppervlak geteld. Voor die atlasblokken bleek dat in 32% van de atlasblokken de atlasschatting één klasse te laag was, in 5% van de atlasblokken zelfs meer dan één klasse. Overschattingen kwamen in 15% van de gevallen voor. Dit levert alleen al voor deze atlasblokken een verschil van meer dan 2.500 paar Grutto's op, ofwel bijna 1,5 maal zo veel.

Grotere telspanning loont

De Broedvogelatlas was natuurlijk primair bedoeld om de verspreiding van broedvogels in Nederland goed in beeld te brengen. De aantalschattingen per atlasblok berusten veelal op een indruk van de teller, gebaseerd op een relatief beperkte hoeveelheid veldwerk, die geconcentreerd was in een deel van het atlasblok. Zeker voor schaarse soorten die lokaal in hoge dichtheden kunnen voorkomen, zoals de Grutto, blijken waarnemers vaak een te voorzichtige schatting voor het atlasblok gemaakt te hebben. Dat geldt waarschijnlijk vooral voor atlasblokken die niet tot het reguliere werkgebied van de teller behoren. In de Broedvogelatlas wordt de betrouwbaarheid van de schattingen als volgt verwoord: 'De gepresenteerde schattingen kunnen niet meer beogen dan wat ze zijn: een tamelijk grove benadering van de werkelijkheid. In detail zullen ze hier en daar zeker de plank mislaan en voor verbetering vatbaar zijn.'

De gerichte gruttotellingen tijdens de quickscan leverden al grotere aantallen op dan was verwacht op grond van de atlasschattingen. Meer tijd kon worden besteed aan het vinden en tellen van de Grutto's en bovendien werden de tellingen uitgevoerd

op een moment in het broedseizoen dat de kans op het aantreffen van Grutto's het grootst was. Tevens bleken de aantallen vastgesteld met de quickscan nog weer achter te blijven bij intensieve telmethodes als territoriumkartering. Een grotere telspanning levert in dit geval dus ook grotere aantallen op. Bij het maken van de Gruttokaart is alle aantalsinformatie 'vertaald' naar die grotere telspanning; territoriumkartering. Logischerwijs heeft dit ook geresulteerd in een betere en dus ook hogere populatieschatting van de Grutto.

Toch gaat het slecht

Helaas betekent dit niet dat het nu ineens beter gaat met de Grutto in Nederland. De trend die naar voren komt uit het Nationale Weidevogelmeetnet, een onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM), laat zien dat de Grutto in 1990-2003 jaarlijks met 3% is afgenomen. Uitgaande van de nieuwe populatieschatting en een gelijkblijvende trend in de komende jaren zou dat betekenen dat in de komende tien jaar de Grutto-stand met ruim 16.000 broedparen zal afnemen tot een populatie van ca. 45.000 broedparen.

De ontwikkeling van de aantallen vertoont grote verschillen tussen regio's. Alleen de zeekei-gebieden van Zeeland, Zuid-Holland en West-Brabant doen het minder slecht dan het landelijk gemiddelde. De aantallen in de zeekeigebieden van Noord- en Midden-Nederland en het rivierengebied nemen in dezelfde mate af als het landelijk gemiddelde. De laagveengebieden van West-Nederland weken hier in de eerste jaren in positieve zin van af, maar vertonen nu een vergelijkbare afname als het landelijk gemiddelde. Op de zandgronden doen de Grutto's het relatief slechter, maar dit ligt in de lijn der verwachtingen. Dat de laagveengebieden van Noord-Nederland de sterkste afname laten zien, wekt echter verbazing. Voor een deel kan dit het gevolg zijn van een intensiever graslandgebruik. Percelen worden in Noord-Nederland gemiddeld vaker gemaaid dan in West-Nederland, maar dit lijkt niet de enige verklaring voor de achteruitgang. Wellicht spelen ontwatering, areaalverlies en predatie in deze regio een grotere rol dan in andere regio's. Alleen effectieve beheersmaatregelen op de juiste plek kunnen deze ontwikkeling hopelijk tot staan brengen. De digitale Gruttokaart kan daar een bijdrage aan leveren.

Wolf Teunissen, Henk Sierdsema
& Wibe Altenburg

SPECIFIEK... Tellen

Guus van Duin, zelf enthousiast vogelaar, is journalist bij Trouw en sinds 1998 freelance medewerker aan SOVON-Nieuws.

Fotos: Guus van Duin

Mijn eerste vogels? In 1978/79: een Keep, in de tuin. Verdormd, hij leek op het plaatje in de Petersons van mijn vader. En op 18 maart 1980 had ik mijn eerste excursie met de NJN, in de buurt van de Biesbosch. We trokken braaf schepnetjes door sloten, toen Mark Hoekstein plots zei: 'Hé, een Ringmus.' Daar begreep ik niks van, dat je dat zo snel kon zien. Of hij was gek geworden, óf ik kon het ook gaan leren. Het werd dat laatste. Ik heb heel bewust voor vogels gekozen toen ik een keer baltsende Middelste Zaagbekken had gezien. Die vind ik tegenwoordig eigenlijk al weer iets te opzichtig.

Ben je bioloog?

Ik heb havo gedaan en daarna werd ik dienstweigeraar, op toen nog het Museum voor Volkenkunde in Rotterdam. Ik heb in Rotterdam gewoond, waar ik ook geboren ben, maar op mijn anderhalve vandaan ben gesleurd. Zes jaar Alphen ald Rijn, zeven jaar Valkenswaard, daarna Dordrecht. Daar kwam ik in aanraking met de NJN. Een kleine en redelijk felle club, erg op vogels gericht. Via Mark kwam ik later met het NIOZ in aanraking. Dat leek me aardig. Ik heb er bijna vier jaar gezeten met behoud van Rotterdamse uitkering. Geweldige actie, echt briljant. Ik ging er onderzoek aan stookolieslachtoffers doen, onder de bezielende leiding van Cees Swennen. In ieder geval stond dat in de prachtige brief die hij naar Rotterdam schreef, maar ondertussen zat ik met Mardik Leopold op zee de verspreiding van zeevogels in kaart te brengen. Of op Griend voor Theunis Piersma het benthos te onderzoeken. In het najaar van 1989 ontmoette ik Henk Baptist op Cape Griz Nez. Die had ik al eens ontmoet tijdens de oprichtingsvergadering van de Nederlandse Zeevogelgroep. Hij vroeg: „Zeg Pim, hoe lig jij in

*Opperteller op Breskens,
de beste post van Nederland.*

Ontdekker van nieuwe soorten.

*Erkend digiscoper. Lid van de
dwaalgastencommissie CDNA.*

*Beroepsvogelaar. Pim Arjen Wolf
(40), de Magneet van Middelburg:
"Een grote bek moet een naam
hebben, klaarlijkkelijk."*

de arbeidsmarkt?" En ik zei: „Nou Henk, gestrekt." Hij bood me daarop een baan in Middelburg aan als zijn assistent bij de Dienst Getijdewateren. Meetellen op zee en data verwerken. En ook vaak vanuit het vliegtuig tellen. Ik heb voor veel afdelingen gewerkt, maar voor het gemak noem ik het allemaal Rijkswaterstaat; het is dezelfde bak met geld. Ik werk nu min of meer voor een soort onderaannemer, nog steeds op contractbasis voor Rijkswaterstaat. Maar bij die baas zelf, het Delta Project Management Culemborg, heb ik een vaste baan.

*Volgens velen leven de tellers Peter
Meininger, Sander Lilipaly en Pim Wolf in
het Walhalla. Hoe combineer je werk en
Breskens?*

Veel uren maken op dagen dat je moet werken. Je vrouw een zoen geven als je weggaat: „Schat, ook vandaag zul je weer geen last van me hebben." Dat houdt je nooit oneindig vol, want dan heb je geen relatie meer. En dan heb je ook geen kinderen meer. In mei ben ik heel veel weg. Voordeel is dat ik met weinig slaap toe kan. Dan kan ik voor mijn werk eerst drie uur vogelen. Drie uur kansen, drie uur genieten.

*Pim 'who else' Wolf, het Orakel van West-
Kapelle, de Magneet van Middelburg.
Met die laatste bijnaam is Peter Meininger
begonnen. Toen werd Peter op zijn beurt
door Norman van Swelm de Beul van
Vlissingen gedoopt, omdat hij iets on-
aardigs had geschreven. En daarop ben ik
Norman het Gerucht van Voorne gaan
noemen. Het Orakel van West-Kapelle heb
ik zelf verzonnen, omdat ik op één dag
acht keer gebeld werd of het de volgende
dag goed zou vliegen op Breskens of
West-Kapelle. Ik vind dat altijd leuk en
behandel iedereen daarin als gelijke. Maar*

ik moet zeggen: internet scheelt 6 telefoontjes op een avond. Elke avond. Ook een site als www.trektellen.nl is geweldig. Vroeger waren zoveel mensen te besodemieterd om tellingen keurig aan te leveren. En nu gebeurt het elke dag. Ook oude gegevens.

*Je ontdekt veel, ook nieuwe soorten voor
Nederland.*

Dat waren er maar twee. De Audouinsmeeuw en de Westelijke Orpheusgrasmus waren helemaal van mij. Het Wilsons Stormvogeltje was een echte teamprestatie. Die Orpheusgrasmus rouleert nog bij de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna, CDNA. Het nadeel was dat de vogel niet zong, terwijl het onderscheid tussen oostelijke en westelijke een zogeheten 'splitje op zang' is. Het zijn allemaal van die 80-procents kenmerken, met de nodige overlap. Hij is gefotografeerd, gevideod, door honderd man gezien. Als we hem hadden gevangen, was het heel wat makkelijker geweest.

*Je zit zelf in de CDNA. Ben je voor deze
beoordeling vervangen?*

Dat was de eerste vraag die ik zelf gesteld heb, maar ik stem bij deze gewoon mee. De commissie redeneert dat wanneer je een geval indient, je dit zelf al als zeker aanvaardbaar ziet – dat is dus al één plus, en dan moeten er nog zeven bij. In feite wordt de Orpheus door zeven man beoordeeld, in plaats van acht.

*Dus al die bijnamen heb je niet voor niks.
Die heb ik voornamelijk omdat ik een
grote bek heb. Een grote bek moet een
naam hebben, klaarlijkkelijk.*

Je bent toch gewoon goed

Uuh ... ja. Daar kan ik niks anders op zeggen dat niet overdreven bescheiden over-

Roodkeestrandloper 6 juli 2004. Stikken van Flakkee. Foto: Pim Wolf

komt. Maar daarbij zij aangetekend dat ik niet altijd goed ben. Dat ik net als iedereen veel fouten maak. Maar dat is mijn stelling: als je niet vijf keer per dag op Breskens iets roept wat iets heel anders blijkt te zijn, heb je niet genoeg gemeld. Je maakt gewoon een x-percentage fouten.

Wat vond je van Magnus Robb over Grote Piepers en Duinpiepers?

Ja. Ik begrijp dat ze in Noord-Holland alleen maar Grote Piepers kunnen vangen, en dat er weinig Duinpiepers doortrekken. Maar ze hebben het mis, ik geloof het gewoon niet. Er worden met die soorten niet heel veel fouten gemaakt in het zuiden. Als ik met Rinse van der Vliet naar dat soort beesten luister, zijn we het altijd eens. Maar misschien is het een andere trekbaan, of toeval. Of gebruiken ze selectieve vangmethoden. Saeftinghe zit vol met Oeverpiepers, maar ze vangen er voornamelijk Waterpiepers. Die laatste slapen met elkaar in het riet en zijn daardoor relatief makkelijk te vangen. Dat doen Oeverpiepers niet, terwijl je overdag juist die het meeste ziet. Ook op Breskens gooiden we ze voorheen op één hoop. Volgend jaar gaan we er veel aan doen, met tapan en zo.

Je houdt je kennis goed op peil

Alula, Dutch Birding, internet. Van Birding World ligt altijd wel een jaargang voor het grijpen. En afhankelijk van het seizoen een stapeltje determinatiekenmerken van meest te verwachten soorten. Dus die Woestijnplevier van laatst is geen toeval. Dat ik hem vind wél, maar als hij dan in mijn kijkerbeeld opduikt, herken ik hem meteen. De alarmbellen gaan rinkelen: er is iets mis met dat beest. Dus ja, het is geluk, maar het is ook afdwingen. Ik heb een geslepen oog, doe lopende-bandwerk. Ik kijk alleen maar naar moeren en bouten, en ik word alleen maar beter in het vinden van die ene moer die niet goed is, of in elk geval anders. Ik zie gewoon ook heel veel vogels, gemiddeld zeker vijf-duizend op een dag. Zo'n plevier: dat ding staat te slapen met zijn kont naar me toe, met zijn kop in zijn rug. En toch zie ik dat hij niet klopt. Het interessante is dat er dan dingen in mijn brein gebeuren. Dat zegt meteen: 'Nog een keer kijken. Er klopt iets niet aan die vogel.' Dan heb ik het nog niet bewust gezien. En ik heb niet echt goede ogen, min vier en min vijf. En

ook van die oudemannen-spaghetti erin. Dat je te lang naar de lucht kijkt en denkt: 'Hé, leuk, bilharzia.'

Je hebt mensen verrukt met het digiscopen, vooral met de Roodkeelstrandloper. Kijken of fotograferen?

Ik kan heel snel kijken, maar ik hecht er heel sterk aan om een geval te documenteren, al was het alleen maar om te vermijden dat je op een gegeven moment te veel gaat vinden. Twee jaar geleden, op de Delingsdijk. Er zit een grotere steltloper, op 70 meter afstand en met knetterend tegenlicht. Ik ben er binnen drie seconden van overtuigd dat het een Siberische Strandloper is. Veel te snel, helemaal fout. Maar ik had er wel al zes platen van gemaakt. Toen ben ik nog een keer gaan kijken. Ik was er nog steeds van overtuigd dat het een Siberische streep was en heb hem op de semafoon gezet. Toen ben ik nóg een keer gaan kijken en ik kon hem 's avonds rustig afpiepen: het bleek een Gestreepte.

Een redelijke vergissing

Nee, niet, stom. Het is wel een aardige les dat ik niet te snel moet zijn. Maar eigenlijk ben ik er niet echt bang voor. Waar gehakt wordt ... Ik schreeuw heel snel, zeker op de telpost. En dat moet ook. Op de afgelopen Dutch Birdingdag lieten Dick Groenendijk en Rob van Bemmelen een opname horen van het langsvliegen van een Roodstuitzwaluw op Breskens. Zo was het aangekondigd, dus iedereen zit te wachten op dat geluid. Je hoort Graspiepers, dan gilt iemand heel hard 'Roodstuitzwaluw'. Je hoort heel even geroezemoes en statieven bijna vallen. Vervolgens gaat er een gelukzalige zucht door de menigte, je hoort nog iemand zeggen 'hij is weg' en is het voorbij. De zwaluw zelf hoor je niet, maar het geheel van langsvliegen wel. En dat hele stuk duurt maar acht seconden, van roepen tot verdwijnen. Dan weet je dat je niet eerst eens op je gemak moet gaan kijken en dan pas moet gaan roepen. Dan ben je zelf wel op tijd, maar die honderd anderen niet.

Hoe gaat vliegend tellen?

We vliegen vanaf Midden-Zeeland, met een Cessna 172 of een Piper Navajo. Als de wind niet harder is dan kracht zes. We vliegen drie vaste routes, eens per twee maanden in een periode van 20 dagen.

Een langs de kust tot aan Borkum, heen op 5 mijl, terug op 1 mijl uit de kust. Een andere gaat richting Doggersbank. En bij de derde pakken we meer de centrale Noordzee, met de oestergronden. We doen alleen het Nederlands continentaal plat, waar onze baas de beheerder van is. Je telt door op een gestandaardiseerde manier naar beneden te kijken, in stroken van 100 meter onder een hoek van 45 graden. En dan spreek ik alles in wat ik zie. Begintijd, eindtijd, bij een keerpunt een scherpe bocht, recht hangen, en dan een nieuwe telling van bijvoorbeeld 41 seconden. Of 34. Je hebt heel snel tegenlicht dus je kijkt maar aan één kant van het vliegtuig. Je houdt ook niet alles uit elkaar. Alk/zeekoet is zo'n categorie, en dat maakt het beleven gewoon minder. Je cirkelt wel eens om een groepje dolfinen, maar daar neem je niet ook echt de tijd voor. De Brilzee-eenden die we laatst fotograferden, daar vlogen we maximaal vier minuten omheen. We gingen iets naar beneden, 300 voet op zijn laagst. Veiligheid is ook wat waard namelijk. Verder vlieg je op 500 voet hoogte, 1200 kilometer op een dag, met 230 kilometer per uur. Dan ben je gaar. Het is leuk, maar het is ook wel een dag binnen zitten.

Er zijn dit jaar al meer dan 1000 Bruinwissen gezien. Winst of verlies?

Winst, altijd winst. Ik ben geen Duitser. Toen er in 1991 Jan-van-Genten op Helgoland overzomeren, waren wij helemaal enthousiast, maar de Duitsers raakten in mineur. Want dat zij Jan-van-Genten kregen op die steen, betekende dat het in Schotland wel heel slecht moest gaan, meenden ze. Ik ga ervan uit dat zulke verschuivingen winst betekenen. Als Zwartkopmeeuwen in het Deltagebied gaan broeden, doen ze dat niet omdat ze in de Oekraïne op hun kop krijgen, maar doordat er in de delta iets gebeurt waardoor dat kan.

Zeeland is een goede vogelprovincie

En dat is al heel lang duidelijk. De laatste 25 jaar vooral doordat Peter Meininger een heel fanatieke vogelaar is. Hij is de grote aanjager van de telprogramma's geweest. Broedvogels, maandelijks watervogeltellingen, midwintertelling, alles werd gedekt. Oorspronkelijk was er een telprogramma, opgezet door Gerard Slob. Dat was van SBB, maar Peter heeft

dat enorm naar Rijkswaterstaat toegeshaald. Hij heeft het georganiseerd, met een heleboel vrijwilligers, en langzaam maar zeker is er binnen Rijkswaterstaat een omslag geweest naar professionals. Vrijwilligers kun je niet afrekenen en het is wel een zwaar programma. Wij doen de hele delta elke maand op watervogels en elk broedseizoen op kustbroedvogels.

Op Breskens sta je met Walcheraars en Zeeuws-Vlamingen

Walcheren heeft iets eigenaardigs grootsteeds vergeleken met andere delen van Zeeland. Dat uit zich bijvoorbeeld in het achter zeldzaamheden aanjagen. Vogelaars uit grote steden hebben dat vaak ook. Die van buiten de stad zijn meer bezig met hún Kievit, hún Grutto, hún Veldleeuwerik, de nestkast bij de burens. Allemaal waardevol, maar niet helemaal mijn ding. Kijk, ik heb het grote voordeel dat ik al die half tegen het onderzoek aanhangende dingen in mijn werk kwijt kan. Dus kan ik prettig de flierefluiter uithangen als ik er zin in heb. Dat geeft een ontzettende vrijheid. Ringen aflezen, trek-tellen, leuke steltlopers zoeken, allemaal liefdewerk oud papier.

En het geloof?

Daar is geen groot verschil in. Dat gaat in het Zeeuwse vogelaarswereldje harmonieus samen. Er maakt niemand een probleem van als iemand atheïst is, of gereformeerd. Dat je dan op zondag absoluut niet komt tellen. Een wandeling in de achtertuin, waarbij er ook nog wel eens een verrekijker meegaat, maar verder, nee. Maar de Zeeuwse gereformeerden maken er ook geen probleem van dat ik overtuigd heiden ben. We zijn heel principieel, maar ik vind hun offer nogal zwaar.

Oostenwind, 120 man op de post. Gezellig?

Dat is te veel, maar bij die 120 zitten er wel altijd een paar die ik graag mag. En ik ben vrij goed in het maken van mijn eigen ruimte. Dat is ook een beetje mijn al dan niet opgedrongen rol op de post. „Pim, die mensen staan wel erg in de weg. Kan jij daar niet even wat aan gaan doen?” Aan dingen als populariteitswedstrijden doen we sowieso niet. Ik wil een goede telling en veel zien. Maar ik wil ook wel dat ze het allemaal zien. Als er iets leuks aankomt, wil ik ook dat Vogelwerkgroep Uffelte, die om half 3 's nachts vertrokken is, in ieder geval een kans heeft om die vogel te vinden.

Veel mensen staan daar maar.

Dat is hun keus. Ze dragen geen bal bij, maar ze hebben wel een goede dag. Ook al zien ze maar de helft van de soorten die geroepen worden. Ik denk dat ze mijn dag niet eens mee willen maken: tienduizenden graspiepers wegtikken, en niet omdat ik dat zo'n inspirerende soort vind. Maar ik geloof in de macht van het getal en 387.000 graspiepers goed geteld is

beter dan 386.000 geschat. Maar ik heb er liever 40.000, dan heb je ook nog de kans om iets anders te zien.

Er is plots concurrentie met de Kamperhoek Ideaal, bliksemafleider. Vogelwerkgroep Uffelte kan voortaan gewoon naar de Kamperhoek. Dat is ook het mooie van internet. Stel dat je graag Smellekens wilt zien, dan ga je toch naar de Eemshaven. Gemiddeld net zover als Breskens. Je hebt er de Waddenzee, de Lauwersmeer. Dat heeft ook het voordeel dat het rustiger wordt. Ik ben meestal redelijk sociaal en verlies nogal wat tijd met gesprekjes.

Je bent politiek bewust. Had je niet liever Boris geheten?

Maar dan wel Alexander Boris de Pfeffel Johnson, de Britse politicus. Maar nee, niet die Nederlandse Boris. Daar hoor ik niet bij. Alleen die krullen al. Hij is te weinig radicaal. En om de naam Pim heb ik mijn ouders bijna een proces aangedaan, want ik kom één uit Rotterdam én ik heet Pim. Dat waren slechte jaren, vooral toen hij nog leefde. Ik heb vaak de neiging gehad om aan alle graffiti met de leuze 'Pim is dood' de woorden 'Nee hoor' toe te voegen. Dat zo'n voornaam een handelsmerk van iemand wordt, dat is ook zo wonderlijk. En dat je je toch meteen aangesproken voelt. Het is nog steeds niet weggeëbd. Ik ben erg tegen Geert Wilders. Die man onderbouwt niets. Ik hoor kreten, ik hoor een heel slechte kroeg op vrijdagavond na sluitingstijd. Lallende boeren. Zonder disrespect voor de boeren overigens. Een belangrijk verschil met Fortuyn is dat die over een ferme dosis humor beschikte, daar kun je Geert Wilders niet op betrappen. Hij neemt zichzelf te serieus. Gevaarlijk. Fortuyn was sowieso een echt stadsmens. Wilders waarschijnlijk minder, maar het is niet te merken. Enige verantwoordelijkheid voor landschap en milieu: het is hem vreemd. Maar ik verwacht dat als hij wat zegt, dan is het dat het allemaal te veel geld kost en het de economie in de weg staat.

Welke soort wil je nog ontdekken?

Afgezien van de Dunbekmeeuw? Ik zou toch wel heel graag een Mongoolse Plevier ontdekken. Om verschillende redenen: het is een steltloper, ik heb hem nog nooit gezien, het is een super-langeafstandstrekker, en zelfs als je een vrouwtje hebt, ziet het er nog geweldig uit. Ik zou hem ontdekken op Battenoord, waar ik de Woestijplevier ontdekte, of op de slikken van Flakkee. Maar het leuke is dat hij altijd op een andere plek zit dan je verwacht. En het is ook altijd iets anders. Ik kan nou wel gaan zoeken naar een mongool, maar dan zal je zien dat ik een of andere pieper ontdek. Lekker Zeeuws, Blöf: 'Je zoekt zelden wat je vindt'.

Guus van Duin

Wildzoekers van start

Op 19 maart jl. was het dan zover: de officiële start van de nieuwste én leukste jeugd natuurclub van Nederland, de Wildzoekers. Zo'n 40 kinderen tussen 8 tot 16 jaar gingen in vier ploegen op zoek naar zoveel mogelijk verschillende soorten in Nationaal Park Kennemerland. De groep die binnen 2,5 uur de meeste soorten op naam bracht was winnaar. Alle waarnemingen werden terstond doorgegeven aan het hoofdkwartier, zodat de tussenstanden bijgehouden konden worden. Waarnemingen waren bovendien alleen maar geldig indien ze ook met een digitale camera waren vastgelegd. Het werd een uitermate spannende strijd, die uiteindelijk gewonnen werd door de groep die maar liefst 112 soorten had weten te 'scoren', van Rolpissebed tot Damhart, van Merel tot Margrietje. Niet alleen de winnaars kregen een mooie prijs, maar natuurlijk ook de andere groepen. Leuk om te zien was het voortdurende enthousiasme van de deelnemers: geen enkel kind had er na een uur genoeg van, integendeel! Sommige deelnemers gingen na afloop alsnog op pad om die Damherten op te sporen die ze nog niet hadden gezien; wat nog lukte ook, "Op 5 meter afstand! Ze bleven heel lang stilstaan, vlakbij ons!" aldus de fanatieke Wildzoeker. Tezamen met de prima aandacht in de media, het Jeugdjournaal en diverse landelijke dagbladen een uitstekende start van Wildzoekers.

Heeft u (klein)kinderen tussen de 8 en 16 jaar, die interesse hebben in de natuur (en welke kinderen hebben dat niet?), meldt ze dan aan als Wildzoeker. Een jaar lang natuuractiviteiten in groepsverband, doe-het-zelf-activiteiten en een uitgebreide spannende website kost slechts € 17,50. Dat kan via de bijgevoegde folder met aanmeldstrook.

Wildzoekers is een jeugd natuurclub voor en door jongeren waarbij het live beleven via buitenactiviteiten en live delen via de website centraal staat. SOVON participeert in Wildzoekers om op termijn zorg te dragen voor voldoende nieuwe aanwas onder vogelaars en SOVON-tellers, onder het oeroude motto: jong geleerd, oud gedaan!

Recent verschenen

Delfland - Lepelland

Eind 2003 stond ze haar verhaal te vertellen op de Landelijke Dag, nu presenteert Ellen Sandberg samen met de Vogelwacht "Delft en Omstreken" het boek Delfland - Lepelland.

Zestien jaar onderzoek wordt verpakt in 124 pagina's; voor een groot

deel in kleur. Overzichten van waarnemingen, voedselonderzoek in sloten, maar ook algemene informatie over de Lepelaar is er in goed leesbare bewoordingen terug te vinden en het geheel is gelardeerd met prachtige foto's en illustraties.

Wat uniek te noemen is, is dat de volledige eerste druk uitgedeeld gaat worden aan waarnemers, beheerders, bestuurders en vogelwachtleiden. Toch hoeft u niet te wanhopig als u niet tot deze categorieën behoort: u kunt namelijk intekenen op een exemplaar door een e-mail te sturen naar lepelaar@vogelwacht-delft.nl. Waarschijnlijk gaat het boek € 9,95 (+verzendingkosten € 2,25) kosten.

Delfland - Lepelland is een uitgave van de Vogelwacht "Delft en Omstreken" en is (nog) niet in de boekhandel verkrijgbaar. ISBN 90-6824-017-x.

Rode Lijst van de Nederlandse broedvogels

Eind vorig jaar verscheen de nieuwe Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare vogelsoorten. Inmiddels staan er 78 vogelsoorten op deze lijst. De Huismus, Boerenzwaluw en Veldleeuwerik, eens talrijke broedvogels in ons land, zijn er op gekomen. De Lepelaar, Ooievaar en IJsvogel, die nog wel op de vorige Rode Lijst van 1994 stonden, zijn uit de lijst verdwenen. Hoe komt zo'n lijst tot stand, hoe goed of hoe slecht gaat het met de vogels in ons land, wat is het toekomstperspectief; het is allemaal na te lezen in het fraai geïllustreerde boek Rode Lijst van de Nederlandse broedvogels. Het is een uitgave van Uitgeverij Tirion,

Vogelbescherming en SOVON. Het ISBN-nummer is 90 5210 59 87. De winkelprijs bedraagt € 19,95. SOVON-leden kunnen het boek voor die prijs (incl. verzendingkosten) thuisgestuurd krijgen. U maakt dan € 19,95 over op girorekening 2905988 t.n.v. SOVON, Beek-Ubbergen, o.v.v. Rode Lijst-boek en voorzien van uw eigen adresgegevens. Na ontvangst van uw overmaking sturen wij u het boek zo snel mogelijk toe.

Herkenning van roofvogels in het veld

Deze samenwerking tussen Rob Bijlsma en Ulco Glimmerveen heeft een kunstwerkje opgeleverd dat, zonder jargon en met fraaie platen, u met de verschillende verschijningsvormen van 17 soorten roofvogels bekend maakt.

Apart zijn de vele determinatieplaten met verschillende kleden en leeftijden die tegen gefotografeerde lucht zijn gezet. In de begeleidende tekst is er aandacht voor vlucht, zit, herkenning van geslachten en leeftijden. Aparte paragrafen beschrijven gedrag, jachtwijze, voedsel en voorkomen in Nederland. Uitgebreide literatuurverwijzingen ronden het geheel af.

Kortom, wel wat meer dan de titel doet vermoeden en de zoveelste leuke uitgave van de Werkgroep Roofvogels. Het boekwerkje (ISBN 90 80 4760 4 8, 80 pag) is daar ook te bestellen, bijvoorbeeld via info@werkgroeproofvogels.nl en kost u € 10,- plus 2,50 verzendingkosten.

KNNV

Bij de KNNV zitten ze ook niet stil. Samen met de Stichting Crossbill Guides zijn ze een serie Engelstalige reisgidsen gestart over bijzondere Europese natuurgebieden, waarvan nu de eerste twee delen uit zijn. Deel 1: The nature guide to the Biebrza marshes (ISBN 90 5011 209 9, 107 pag, € 17,95); deel 2: The nature guide to the Coto Doñana (ISBN 90 5011 210 2, 160 pag, € 19,95).

In de serie Atlas van plantengemeenschappen in Nederland is nu het vierde en laatste deel verschenen: Bossen, struwelen en ruigten (ISBN 90 5011 197 1, 280 pag, € 40,95). Naast al dit fraais is nog verschenen: de Veldgids Roofvogels van Benny Génsbol. In 408 full-colour pagina's worden van 49 soor-

ten roofvogels en gieren uit Europa, Noord-Afrika en het Midden-Oosten soortbeschrijvingen, wetenswaardigheden over jachttechniek, trek, broedbiologie, bedreigingen, populatie-ontwikkeling, gedrag, voedselkeuze, verspreiding en aantallen beschreven. En er is een determinatiehoofdstuk met honderden vliegbeelden in kleur. Dit boek kost u in de boekhandel € 34,95 (ISBN 90 5011 196 3).

De in-beeld-serie is uitgebreid met Slakken in beeld door Frank Bos (ISBN 90 5011 205 6, 32 pag, € 4,75) en Broedvogels in beeld door Harvey van Diek (ISBN 90 5011 204 8, 32 pag, € 4,75) en lijkt een leuke reeks om massaal weg te zetten bij de startende Wildzoekertjes.

De mooiste vogelfoto's van 2004 verenigd in een fotojaarboek: birdpix.nl

Het jaarboek bevat een selectie van de beste foto's uit 2004 die op de website birdpix.nl werden geplaatst. Dit boek is in alle opzichten een kwaliteitsboek, zowel wat uitgave als wat foto's betreft. Het is een vierkant boek, 23x23 cm, met harde kaft, gebonden en 120 pagina's op hoogwaardig papier.

De meeste foto's in dit jaarboek zijn gemaakt met digitale spiegelreflexcamera's. Zo'n 10% is gemaakt d.m.v. digiscoping. Het accent ligt op foto's die gemaakt zijn in Nederland en België, maar ook zijn enkele foto's die elders in Europa zijn gemaakt in dit boek opgenomen. Er staan een aantal fraaie foto's van zeldzaamheden in (bijv. Haakbek en Ross' Meeuw), maar ook 'gewonere' soorten als IJsvogel, Klapekster en Kruisbek verdienen een plekje. De opzet is eenvoudig: de seizoenen van het jaar worden gevolgd. Een logische opbouw voor een jaarboek en tegelijkertijd geeft het een beeld van welke vogels in welk seizoen kunnen worden gezien en gefotografeerd. Het prachtige boek is eind maart verschenen.

Via het bestelformulier op de website www.birdpix.nl is het boek te bestellen. De winkelwaarde van het boek is € 49,90, maar je kunt hem online bestellen voor € 39,90 (excl. verzendingkosten, € 3 bij 1 boek, vanaf 2 boeken € 5,50).

Extra editie De Strandloper over Gierzwaluwen

De Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk heeft in april een themanummer over Gierzwaluwen uitgebracht. Het grootste deel van dit themanummer is gewijd aan het inventariseren van Gierzwaluwen in Noordwijk-binnen, de gevolgde werkwijze en mogelijke oorzaken van de veranderingen in aantal en nestplaatskeuze. Hierdoor wordt het mogelijk ook voor niet-Noordwijkers interessant. Belangstellenden kunnen dit nummer van De Strandloper bestellen door € 5,- over te maken op giro 2573795 t.n.v. Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk onder vermelding van: Gierzwaluwnummer. Vergeet niet uw adres te vermelden.

Natuurdagboek van vogelschilder Rein Stuurman van Zien is Kennen

Op 8 oktober 2005 verschijnt het boek Rein Stuurman (1900 – 1984) de vogelschilder van Zien is kennen. Centraal daarin het natuurdagboek dat Stuurman van 1933 tot 1940 bijhield. Geschreven met het schildersoog dat ook de ruim 360 aquarellen opleverde voor het in 1937 verschenen Zien is Kennen. Sindsdien hebben zijn prenten generaties vogelliefhebbers en vogelbeschermers geïnspireerd.

Rein Stuurman de vogelschilder van Zien is Kennen is rijk verlichtigd met kleur-illustraties, schetsboekpagina's, handschriften, oude foto's en doorkijkjes naar het heden. Met hoofdstukken over het ontstaan en de langdurige houdbaarheid van Zien is Kennen, over Stuurman en fragmenten uit zijn latere vogelverhalen.

De presentatie vindt plaats tijdens de opening van een twee maanden durende expositie van nagelaten werk van Rein Stuurman in Galerie Staphorsius in Westzaan.

Het boek is een gezamenlijke uitgave van de Werkgroep Rein Stuurman en de Stichting Uitgeverij Noord Holland. Bij voorintekening via de uitgever (antwoordnummer 404, 1520 WB Wormerveer of info@uitgeverij-noordholland.nl) bedraagt de verkoopprijs tot 1 september € 20,-. Daarna is de prijs € 22,50. ISBN 90 71123 006, 120 pag.

Animal Art

Even wat anders, maar onder de titel Animal Art is in de Groninger Kroon in Finsterwolde een expositie van zo'n 10 kunstenaars iedere zaterdag van 14-17.00 en iedere zondag van 11-18.00 uur (of anders op afspraak) te bezichtigen. Kijk voor meer informatie maar eens op www.degroningerkroon.nl.

Dutch Birding jaaroverzichten 1995-2004 op DVD !

Marc Plomp van Plomp Digital Video presenteerde begin februari op de Dutch Birdingdag een box met vier DVD's waarop de tien jaaroverzichten van waargenomen zeldzaamheden in Nederland zijn verzameld. Een volledige compilatie van bijna acht uur voor slechts € 59,95. De beelden zijn opnieuw gemonteerd en bewerkt, en er zijn enkele bijzondere opnamen van voor 1995 toegevoegd. Spectaculair zijn de Ross'

Meeuw op Vlieland in 1958 door Jan P. Stribos gefilmd en de Renvogel van Camperduin in 1986 uit het archief van het NOS- Journaal. Om van te smullen! De serie is sowieso de moeite waard met meer dan 170 soorten die vrijwel zonder uitzondering fraai zijn vastgelegd. Voor een ieder die een of meer van de getoonde vogels gezien heeft een feest der herkenning. De serie is deskundig ingesproken door Max Berlijn. Hij heeft een prettige luisterstem maar soms haperen zijn zinnen en lijkt hij niet meer goed te weten hoe hij zijn zin begon. Zo nu en dan zou hij iets meer in kunnen gaan op de periode van het jaar waarin de soort meestal in ons land opduikt (bijvoorbeeld de Roodmus met name eind mei en begin juni). Zijn commentaar over de herkenning van soms lastig te herkennen soorten of kleden getuigt van grote kennis en is zeer leerzaam.

Alles bij elkaar is de box zeker een aanrader. De box wordt u toegestuurd na overmaking van € 59,95 op rekening 3363.57.869 t.n.v. Plomp Digital Video te Linschoten onder vermelding van 'DBA box' plus uw naam en adres. Het Jaaroverzicht 2004, met daarop o.a. Ross' Meeuw en Haakbek, is ook los verkrijgbaar op DVD of video (€ 25,-). Voor meer informatie zie www.natuurdigitaal.nl.

Van 2 juli tot en met 23 oktober 2005 brengt De Nieuwe Kerk in Amsterdam in samenwerking met Staatsbosbeheer de grote tentoonstelling **Wereld Natuur Kunst** over de natuur in de kunst. Door middel van zo'n 175 objecten uit vele Nederlandse en enkele buitenlandse museale en particuliere collecties zal het natuurbeeld van vier wereldculturen worden getoond: van het Westen, de islam, het Oosten en de inheemse volkeren. Maar behalve een prachtige verzameling kunstvoorwerpen gepresenteerd in een spectaculaire vormgeving is dit een tentoonstelling met een doel. Initiatiefnemer Staatsbosbeheer wil de natuur 'naar de stad brengen', niet alleen om bezoekers te laten genieten, maar vooral om duidelijk te maken dat ieder mens een beeld van de natuur heeft dat door de eigen cultuur wordt bepaald.

Op vertoon van deze bon ontvangt u **25% korting** op de toegangsprijs van de tentoonstelling in De Nieuwe Kerk (normaal: € 8,00, niet geldig met andere kortingen, geldig voor twee personen)

Open Dagelijks van 10 tot 18 uur, donderdag tot 22 uur
Informatie 020 638 69 09 / www.nieuwekerk.nl

Zeiss-Technolyt ondersteunt Bird Conservation Nepal

Onlangs mocht ik op bezoek bij Bird Conservation Nepal (BCN), bij Hem Sagar Bagar, een van de zeer weinige ornithologen in Nepal. Hem is enige jaren geleden in Amsterdam, met steun van SOVON, gepromoveerd op een onderzoek naar de vogelgemeenschappen van de laaglandgraslanden in Nepal. Juist gedurende de week van mijn bezoek was Hem benoemd tot directeur van BCN!

Helaas speelt er in Nepal al enige tijd een soort burgeroorlog, de situatie is nu nog steeds behoorlijk gespannen. Ondanks de gespannen situatie gaat het noodzakelijke beschermingswerk gewoon verder. BCN is typisch een organisatie waar met weinig middelen en met een beperkte menskracht ongelofelijk veel werk wordt verzet.

Dankzij onze sponsor Zeiss Technolyt kon ik Hem weer zeer blij maken, door hem bij mijn vertrek mijn nieuwe Zeiss-kijker te schenken: het zal blijken dat dit een zeer goede investering is geweest! De overhandiging vond plaats in het centrum van de hoofdstad Kathmandu, waar BCN recent voor eeuwig een oeverzone langs de rivier heeft gepacht en als vogelreservaat heeft ingericht. BCN ontwikkelt hier tegelijk allerlei educatieve activiteiten bij, om zo voor de miljoenen bewoners uit de directe omgeving het belang van vogelbescherming letterlijk dichterbij te brengen.

Ondergetekende is inmiddels toegetreden tot de zgn. life-members van BCN, no. 0087.

Frank Saris

Het Vogelfestival, ook in 2005!

In 2004 organiseerde SOVON in nauwe samenwerking met Vogelbescherming Nederland en Staatsbosbeheer het Vogelfestival in de Oostvaardersplassen. Ook dit jaar zal het festival plaatsvinden en wel op zaterdag 27 en zondag 28 augustus a.s. Wederom vormen de Oostvaardersplassen het toneel voor dit spektakel, waarvan we hopen dat het een jaarlijkse traditie gaat worden. Op het terrein rond het bezoekerscentrum van Staatsbosbeheer zal er een grote verscheidenheid aan activiteiten en een grote markt met kramen en stands zijn, met vogels als centrale middelpunt. Dit jaar is het thema: moerasvogels en de bescherming ervan. Er zal speciale aandacht zijn voor de reigerachtigen en het goede doel is een internationaal moerasvogelproject in Burkina Faso (West-Afrika).

Welke activiteiten zijn er onder andere te verwachten?

- 'Kunstenaars aan het werk': verschillende kunstenaars waaronder Erik van Ommen, Elwin van der Kolk, Martin Brandsma en Ari Stolk zullen tijdens het festival in een speciale kunstenaarstent hun artistieke kwaliteiten tonen;
- in verschillende optiekanten worden de verrekijkerspecialisten hun optiek en is er volop gelegenheid om kijkers te bekijken en te testen;
- in de verschillende gebouwen worden doorlopend lezingen met verschillende (vogel)thema's gegeven;
- in de buitenlucht wordt een jeugdprogramma georganiseerd door de jongste natuurclub van Nederland, de WILDzoekers;

- voor de beginnende fotografen wordt er een fotografieworkshop o.l.v. Wim Wilmers gehouden. Deelname is beperkt, dus opgave noodzakelijk via harvey.van diek@sovon.nl. De kosten zijn € 2,- per persoon.
- natuurlijk kunnen de excursies (geleid door ervaren vogelaars) niet ontbreken; zowel beginnende vogelaars als gevorderden kunnen uitgebreid aan hun trekken komen. Er rijden dit jaar op verschillende tijden ook grote vervoersbussen rond het gebied;
- prijsvragen en veilingen vormen een omlijsting van het geheel.

Voor bepaalde activiteiten is een beperkt aantal deelnemers mogelijk en er zijn kosten aan verbonden. Hiervoor zal t.z.t. een inschrijving op de website www.vogelfestival.nl worden gestart.

De entree bedraagt € 7.50 per persoon (vanaf zestien jaar en ouder) per dag. Kinderen tot zestien hebben gratis toegang. SOVON-leden en -vrijwilligers ontvangen € 2,50 korting. Let op: de adresdrager van deze SOVON-Nieuws is de kortingsbon voor SOVON-leden aan de kassa van het festival.

Kijk voor de meest actuele informatie op www.vogelfestival.nl

Handleiding voedselonderzoek Steenuilen

Steenuil. Foto: Ran Schols

Het aantal broedparen van de Steenuil in Nederland is de afgelopen decennia dramatisch afgenomen. Ook in de ons omringende landen is een achteruitgang te bespeuren. De degradatie van het kleinschalige landschap en het verdwijnen van de hoogstamfruitbomen worden vaak als boosdoeners genoemd. Maar eigenlijk tasten we over de precieze toedracht nog altijd in het duister. Onderzoek heeft uitgewezen dat kleinere legfels en een grotere sterfte onder jonge Steenuilen de belangrijkste knelpunten lijken te zijn (zie artikel in de vorige SOVON-Nieuws). Het ligt voor de hand de oorzaken hiervan in een veranderd voedselaanbod te gaan zoeken, en er bestaat daarom een dringende behoefte aan onderzoek naar het dieet van de Steenuil.

In 1999 is Vogelbescherming Nederland met een "Plan van aanpak Steenuil" gekomen. En in 2001 verscheen de onderzoekshandleiding van het Steenuilen Overleg Nederland (STONE), waarin op begrijpelijke wijze wordt uitgelegd hoe vrijwilligers onderzoek kunnen doen aan broedende Steenuilen. Met SOVON is samenwerking gezocht bij het opzetten van een monitoringsprogramma, en het systematisch verzamelen van gegevens over reproductie middels het nestkaartenproject. Nu is er dan een handleiding voedselonderzoek, een eerste stap om het dieet van de Steenuil -tijdens het broedseizoen zowel als daarbuiten- heel precies in kaart te brengen. De handleiding is gemaakt door SOVON en STONE als onderdeel van het Plan van Aanpak.

De handleiding is uitgebracht op CD en volledig interactief. Naast tekst en uitleg over

hoe aan het onderzoek kan worden deelgenomen bestaat de handleiding vooral uit veel fotomateriaal, en bevat ze enkele determinatietabellen en formulieren waarop de verzamelde gegevens kunnen worden ingevuld. De handleiding kan op elke pc met tenminste Windows 95 worden gebruikt. De benodigde Adobe Acrobat Reader en een foto browser worden meegeleverd op de CD. De handleiding is verstuurd naar alle leden van STONE. Heeft u haar nog niet ontvangen dan is ze gratis te bestellen bij:

Stichting Steenuilenoverleg Nederland (STONE).

**De Kistemaker 12
1852 GW HEILOO
Telefoon 072 - 533 9511
E-mail: stone@steenuil.nl**

Alleen door op grote schaal gegevens over het voedsel van Steenuilen te verzamelen is het mogelijk om inzicht te krijgen in de rol die voedsel speelt bij de achteruitgang van de Steenuil. Uw hulp is daarbij hard nodig!

BSP contactpersonen

Patrick Bergkamp heeft aangegeven te stoppen als contactpersoon van District 8 (Noord-Holland-Zuid) voor het Bijzonder Soorten Project - niet broedvogels (BSP). Patrick, heel hartelijk dank voor al je inspanningen negen jaar lang! Overigens blijft Patrick wel Districtscoördinator (broedvogels) voor geheel Noord-Holland (D1 en D8). Inmiddels heeft zich al een opvolger gemeld! Vanaf 1 januari 2006 zal Wim van der Schot, eveneens uit Amsterdam, de taken van Patrick overnemen. Sommige waarnemers in Noord-Holland zullen Wim nog wel kennen als de Atlas-DC in Noord-Holland-noord in 1998-2000. Wim, alvast heel veel plezier in je district!

Hieronder een overzicht van alle contactpersonen. Deze lijst met daarbij de (email-) adressen is ook te vinden op www.sovon.nl onder BSP-nb. In tegenstelling tot de broedvogelprojecten gebruiken we bij het BSP geen District 20 (Waddengebied, zie figuur achterin SOVON-Nieuws). Het Waddengebied maakt bij het BSP deel uit van de districten 1, 2 en 3 waarbij de provinciegrenzen worden gevolgd. Post voor de contactpersonen loopt via het SOVON-kantoor.

1. Noord-Holland-noord: **Bob Woets**
2. Friesland: **Dick Schut**
3. Groningen: **Theo Bakker**
4. Drenthe: **Remco Drewes**
5. Twente: **Bé van Kuik**
6. Overijssel-west: **Vincent Martens**
7. Flevoland: **André van den Berg**
8. Noord-Holland-zuid: **Wim van der Schot**
9. Zuid-Holland-noord: **Ben Gaxiola**
10. Utrecht: **Gert Otters**
11. Veluwe: **Rik Winters**
12. Achterhoek: **Erik Ernens**
13. Grote Rivieren: **Bas van Dijk**
14. Zeeland: **Alex Wieland**
15. Brabant-west: **Martin van Leest**
16. Brabant-oost: **Wiel Poelmans**
- 17/18. Limburg: **Ran Schols**
19. Zuid-Holland-zuid: **Sander Elzerman**

VOGELBOEKEN

het **Internationale Vogelboeken Verzenderhuis**

De specialist in vogelboeken met méér dan 2500 titelsop voorraad.

Raadpleeg onze catalogus op internet: site: www.birdbooks.nl

De Oldhorst, Zuiderzeestraatweg 415
8091 PA Wezep

tel. 0525-631139 fax 0525-633123
E-mail: birdbooks@introweb.nl

Stichting Wólka

Postbus 483
6700 AL Wageningen
Tel: 0317-415205
Fax: 0317-415430
E-mail: info@wolka.org
Web: www.wolka.org

Natuurreizen in Polen

Najaarsreis 2005

- **Biebrzamoerassen en Bialowieza.** Burlende edelherten, snoeiende elanden, schurkende wisenten, 16 september. 10 dagen € 680,- all in

Vogelreizen 2006

- **Biebrzamoerassen en Bialowieza**, april, mei
- **Bieszczady (Uilen en spechten)**, april
- **Lubelskie**, mei

Individueel

Uitgebreid programma met individuele reizen

U overnacht bij gastvrije boeren, één van de manieren waarop stichting Wólka de kleinschalige landbouw in Polen ondersteunt.

ARAGON natuurreizen - Spanje

Vogelreizen naar:

Castilië
Doñana
Ebro Delta
Extremadura
Gredos
Mallorca
Picos de Europa
Pyreneeën
Tarifa

Nieuw:

Foto-digiscoping Extremadura
Roemenië, mei 2006

BROCHURE: TEL. 026 - 372 43 44

25 JAAR SPAANSE NATUUR MET KEES WOUTERSEN: WWW.ARAGONNATUUR.COM

Vakantiehuizen
aan de zuidrand
van de Pyreneeën
voor vogelaars,
wandelaars
en families.

Oost-Europa ontdekken

met Farm Lator, uw Nederlandse
gastheer in het grensgebied
van de Karpaten en de
Hongaarse steppen.

Wij zorgen met sfeervolle accommodatie
(of camping), heerlijke maaltijden, een
gezellige bibliotheek en een gevarieerd
(vrijblijvend) excursieaanbod voor de
ambiance. De vogels doen de rest.

Individuele arrangementen,
groepsreizen en maatwerk. Kijk
u op de rijk geïllustreerde site.

www.farmlator.hu

Tel.: 0036 49 336133

Nieuwe Limosa met speciale aandacht voor de Duinpieper

Vorig jaar werden voor het eerst geen
broedende Duinpiepers meer in Neder-
land vastgesteld. Chris van Turnhout
belicht de achtergronden van de afname
en gaat in op de situatie in omliggende landen. Daar-
naast reconstrueert Ruud Vlek het broeden van Duinpiepers
in de duinen. Naast de twee duinpieper-artikelen in Limosa
78-1 uitgebreid aandacht voor wadvogeltrends in de
Waddenzee (Marc van Roomen e.a.) en broedperikelen
van Kleine Karekieten onder invloed van weersfactoren
(Fred Hustings).

Voor nummer 78-2 staan o.a. artikelen op het programma
over zeldzame broedvogels in Nederland, recente ontwik-
kelingen bij de populatie Lepelaars en biometrie van
Sneeuwgorzen.

Limosa verschijnt vier maal per jaar en is een uitgave van
SOVON en NOU. Informatie over abonnementen:

Limosa, Compagnonsweg 45-47, 8227 RH Ravenswoud.
e-mail: zwablo@tref.nl, telefoon 0516-433905
Zie ook www.nou.nu

Limosa

78-1
2005

Duinpierper als broedvogel
Duinpieper in de
Waddenzee
Slechte zomer rakt Kleine Karekiet

Bynolyt Spacelyt T60 NIEUW

Zeer compacte waterdichte telescoop, voorzien van
een 15-45 zoom oculair. Licht van gewicht, 980 gram.
Bak-4 prisma's en multi-coated lenzen, kleine
en robuuste bouw, ideaal om mee te nemen tijdens
trektochten en wandelingen. Inclusief draagtas.

Peru expeditie 2004

Bynolyt Buzzard SHR NIEUW

8x28, 8x32, 8x42, 10x42

Een serie kijkers voor hoge prestatie
en multifunctionaliteit. Volledig rubber
beklede body die waterdicht en stikstof
gevuld is. Phasecoating op de dakkant-
prisma's, en de nieuwe SHR-coating
zorgen voor een zeer helder beeld.

Bynolyt Sparrow WPR NIEUW

8x32, 10x32, 8x42, 10x42

De Sparrow serie is volledig vernieuwd.
Waterdichte, gasgevulde behuizing,
twist-up oogkappen, bak-4 prisma's en
lenzen fully multi-coated. Een prijsstopper
van de bovenste plank.

Bynolyt Butterfly MC

8x30, 10x30

Een nieuw jasje, echter technisch hetzelfde
gebleven. Door zijn long eye relief
een ideale kijker voor o.a. brilldraggers.
Uiteraard is deze kijker voorzien van
een multicoating en een UV filter.

Bynolyt Butterfly light

8x21

Ons ongelooflijk kleine lichte kijkertje
in een nieuw jasje. Met zijn gecoate en
haarscherpe optiek en zijn 150 gram
gewicht een heerlijk bezit.
Leverbaar in 4 kleuren.

Technolyt als importeur is dé specialist op het gebied van verrekijkers en telescopen. Voor meer informatie kijk op www.technolyt.nl, of vraag onze nieuwe uitgebreide
verrekijker en telescopen brochure aan: Bel met 075 6474547 of mail naar info@technolyt.nl. Technolyt is sponsor van het Vogelvestival 2005, Sovon, Poletrack 2005.

opticon

VERREKIJKERS & TELESCOPEN

IMAGIC BGA PC.ASF T

- 8x32, 7x42, 8x42, 10x42
 - Waterdichte constructie met stikstof-vulling
 - Asferische lenselementen + prisma met fase-coating
 - Uitdraaibare oogschelpen en inklikkende dioptrie instelling
 - Volledig beeldveld, ook voor bril-dragers
 - Close focus minder dan 2 meter
- Prijzen vanaf €575

IMAGIC TGA WP

- 8x32, 7x42, 8x42, 10x42, 7x50, 10x50
 - Waterdichte constructie met stikstof-vulling
 - Volledig meervoudig-gecoat lens systeem [op alle glas/lucht overgangen]
 - Uitdraaibare oogschelpen en inklikkende dioptrie instelling
 - Volledig beeldveld, ook voor bril-dragers
- Prijzen vanaf €245

MM2 MIGHTY MIDGET TRAVELSCOPE

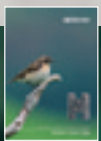
- Superklein, lichtgewicht constructie. Ingeschoven slechts 18cm
 - Nauwkeurig optisch systeem
 - Breed scherpstelwiel en inschuifbare zonnekap
 - Speciaal 25x en 15-40x oculair
 - Ook geschikt voor Opticron HDF/HR oculairen
 - Foto-adaptor voor reflex-camera optioneel
- 52/45 €229, MM2 25x €74, MM2 15-40x €147

CAR WINDOW MOUNT €63

UDCA €169

For more information and a copy of our current Catalogue call +44 1582 726522 or visit our on-line Catalogue at www.opticron.co.uk
 PO Box 370, Unit 21, Titan Court, Laporte Way, Luton, Beds, LU4 8YR, UK
 Fax: +44 1582 723559 E-mail: sales@opticron.co.uk

Deze, en andere kijkers en telescopen, kunt u bekijken bij **Combi Focus Voorburg**
 Tel: 070 386 35 19 Fax: 070 387 60 53
combifocusvoorburg@hetnet.nl
 Kon. Julianaplein 10 2274 JD Voorburg

Kijkers vanaf € 22,50 •
 Zeiss en Swarovski
 vanaf € 348,00

Windstopper fleece •
 vanaf € 109,95

Blouse vanaf € 45,00 •

Thermisch ondergoed •
 vanaf € 14,00

Broeken vanaf € 65,00 •

Schoenen vanaf € 79,95 •

www.bever.nl

20.000 artikelen voor een avontuurlijke vakantie

Alles wat u nodig heeft als u de deur uit gaat.

functionele kleding
 o.a. wind-,waterdicht, ademend
 sneldrogende kleding
 thermisch ondergoed

verrekijkers

Bynolyt, Minolta, Swarovski en Zeiss

fototassen

kampeeraccessoires

wandelschoenen

boeken en kaarten

bergsportmateriaal

en nog veel meer...

foto: Haglöfs

Alkmaar Kanaalkade 53 • Almere Markerkant 1303 MN • Amersfoort Kamp 53 • Amsterdam Stadhouderskade 4 • Apeldoorn Stationsstraat 134 • Arnhem Utrechtsestraat 3 • Breda Wilhelminastraat 22 • Den Haag The Globe Waldorpstraat 15 • Eindhoven Leenderweg 202 • Enschede Haaksbergerstraat 116 • Groningen St. Jansstraat 17 • Haarlem Zijweg 63 • Hengelo Brink 120 • Hilversum Havenstraat 16 • Leeuwarden Voorstreek 39 • Leiden Nieuwe Rijn 45 • Maastricht Scharnerweg 66 • Nijmegen Marikenstraat 2 • Rotterdam Adm. de Ruyterweg 33 • Steenwijk Woldmeentherand 11 • Tilburg Koningsplein 2 • Utrecht Balijelaan 10 • Antwerpen/Merksem Bredabaan 968.

Vraag onze GRATIS catalogus aan op www.bever.nl

Gruttokaart van Nederland 2004

